

LOKALNI EKOLOŠKI AKCIONI PLAN OPĆINE ILIJAŠ

Ilijaš, novembar 2007. godine

UČESNICI U IZRADI LEAP-a:

Općina Ilijaš

Nusret Mašić, načelnik
Midhat Čeho, LEAP koordinator

Radna grupa

Meliha Avdibegović, Općina Ilijaš
Ferid Ćurevac, Općina Ilijaš
Emir Fazlić, Općina Ilijaš
Zdravko Barić, Općina Ilijaš
Senad Čustović, Općina Ilijaš
Halim Kovačević, Planinarsko društvo „Bijambare“
Denis Kahrman, Kantonalna uprava za šumarstvo, OJ Ilijaš
Mustafa Alić, Mješovita srednja škola Ilijaš

Regionalni centar za okoliš za BiH (REC BiH)

Jasna Draganić, direktorica
Andrea Bevanda-Hrvo, projekt menadžer
Suad Hajrić, projekt koordinator
Enisa Pulić, direktor finansija

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. OPĆI PODACI O OPĆINI ILIJAŠ	3
2.1. Geografski položaj	3
2.2. Karakteristike reljefa	3
2.3. Geološke i pedološke karakteristike	3
2.4. Hidrološke karakteristike	3
2.5. Klimatske karakteristike	3
2.6. Stanovništvo	4
3. PROCJENA STANJA OKOLIŠA U OPĆINI ILIJAŠ	5
3.1. UPRAVLJANJE KVALITETOM ZRAKA	5
3.1.1. Stanje na području	5
3.1.2. Identifikacija i analiza problema	6
3.1.3. Ciljevi	6
3.2. VODOSNABDIJEVANJE I OTPADNE VODE	7
3.2.1. Stanje na području	7
3.2.2. Identifikacija i analiza problema	8
3.2.3. Ciljevi	9
3.3. UPRAVLJANJE ZEMLJIŠTEM	10
3.3.1. Stanje na području	10
3.3.2. Identifikacija i analiza problema	11
3.3.3. Ciljevi	12
3.4. UPRAVLJANJE ŠUMAMA I ŠUMSKIM ZEMLJIŠTEM	13
3.4.1. Stanje na području	13
3.4.2. Identifikacija i analiza problema	14
3.4.3. Ciljevi	14
3.5. UPRAVLJANJE OTPADOM	15
3.5.1. Stanje na području	15

3.5.2.	Identifikacija i analiza problema	16
3.5.3.	Ciljevi	16
3.6.	BIODIVERZITET, PRIRODNO I KULTURNO – HISTORIJSKO NASLIJEĐE	17
3.6.1.	Stanje na području	17
3.6.2.	Identifikacija i analiza problema	18
3.6.3.	Ciljevi	19
3.7.	UPRAVLJANJE PROSTOROM	20
3.7.1.	Stanje na području	20
3.7.2.	Identifikacija i analiza problema	21
3.7.3.	Ciljevi	22
3.8.	PRIVREDA I OKOLIŠ	22
3.8.1.	Stanje na području	22
3.8.1.1.	Poljoprivredna proizvodnja	22
3.8.1.2.	Industrijska proizvodnja	24
3.8.1.3.	Trgovina	25
3.8.1.4.	Turizam	25
3.8.1.5.	Saobraćaj	25
3.8.2.	Identifikacija i analiza problema	26
3.8.3.	Ciljevi	27
3.9.	SOCIJALNA PROBLEMATIKA I ZDRAVSTVENA ZAŠTITA	28
3.9.1.	Stanje na području	28
3.9.2.	Identifikacija i analiza problema	30
3.9.3.	Ciljevi	30
4.	UTVRĐIVANJE OKOLIŠNIH PRIORITETA	31
5.	AKCIONI PLAN	32
6.	IMPLEMENTACIJA LEAP-a	56

SPISAK TABELA

Tabela 1. Struktura poljoprivrednog zemljišta na području Općine	10
Tabela 2. Bilans nešumskog i poljoprivrednog zemljišta prema upotrebnoj vrijednosti	10
Tabela 3. pregled ostvarenja plana sjetve za 2006. godinu	22
Tabela 4. Broj poljoprivrednih gazdinstava u Općini Ilijaš prema veličini posjeda (1991)	23
Tabela 5. Pregled brojnog stanja stočnog fonda u 2006. godini	23
Tabela 6. Ukupan broj voćnih stabala	23
Tabela 7. Lista okolišnih prioriteta	31

1. UVOD

Općina Ilijaš je općina Kantona Sarajevo koja se odlikuje značajnim prirodnim bogatstvom kao što su poljoprivredno i šumsko zemljište, značajan vodni potencijal, nalazišta mineralnih sirovina, te prirodni uvjeti koji pružaju velike mogućnosti za razvoj turizma. Imajući u vidu činjenicu da se, do sada, nije previše pažnje posvećivalo zaštiti i racionalnom korištenju prirodnih resursa, te da je takvo stanje dugoročno gledano neodrživo, ukazala se potreba za pažljivijim planiranjem i iznalaženjem načina za postizanje ekonomskog razvoja uz maksimalno očuvanje prirodnih resursa.

Okolišno održivi ekonomski razvoj se može postići samo planskim pristupom rješavanju problema, te postavljanjem ciljeva koji neće dozvoliti dalje narušavanje kvaliteta okoliša. U skladu s tim, razvijena je i metodologija izrade lokalnih ekoloških akcionih planova koja nudi novi pristup u planiranju i provođenju zaštite okoliša. Lokalni ekološki akcioni plan predstavlja razvojno-planski dokument koji na osnovu procjene stanja okoliša, utvrđenih okolišnih problema i prioriteta, te definiranih akcija doprinosi unapređenju stanja okoliša područja za koji se on izrađuje.

Sukladno navedenom, Općina Ilijaš je 2005. godine pokrenula inicijativu za izradu Lokalnog ekološkog akcionog plana (LEAP-a). Izrada LEAP-a bazirana je na međunarodnim i domaćim iskustvima, te metodologiji za izradu Lokalnog ekološkog akcionog plana (LEAP).

Razlozi zbog kojih je Općina Ilijaš pristupila izradi LEAP-a su slijedeći:

- LEAP će pomoći donosiocima odluka na lokalnom nivou u usmjeravanju aktivnosti i napora koje vode ka unapređenju sadašnjeg stanja u oblasti okoliša;
- LEAP-om će se sagledati cjelokupna situaciju u oblasti okoliša na području Općine Ilijaš;
- LEAP će pomoći općinskim organima vlasti da prepoznaju potrebe Općine Ilijaš i otvorit će mogućnost regionalnog povezivanja sa ciljem rješavanja zajedničkih okolišnih problema;
- LEAP podstiče učešće javnosti u razmatranju najznačajnijih okolišnih problema i utvrđivanju prioriteta;
- LEAP daje mogućnost za racionalnije korištenje finansijskih i ljudskih resursa, posebno iz oblasti okoliša, koji su često ograničeni;
- Jasno definirana strategija zaštite okoliša u LEAP-u stvara osnovu za privlačenje finansijskih sredstava (povoljne kreditne linije, ulaganja, donacije itd.) za buduće rješavanje konkretnih okolišnih problema;
- Proces izrade i provođenja LEAP-a je izvanredna prilika za povećanje javne svijesti i školovanje vlastitih kadrova iz oblasti okoliša.

Izradu LEAP-a treba iskoristiti kao mogućnost da se na lokalnom nivou promovira i predloži uspostava takvih organizacionih i ekonomskih temelja, koji bi omogućili provedbu načela održivog razvoja.

Ciljevi izrade LEAP-a su:

- Identificirati najvažnije prirodne resurse u smislu dugoročnog ekonomskog razvoja Općine Ilijaš;
- Ojačati kapacitete općinskih organa vlasti u upravljanju okolišnim problemima;
- Integrirati politiku zaštite okoliša u sve sektorske politike;
- Podići nivo svijesti i odgovornosti javnosti o zaštiti okoliša;
- Pojačati učešće javnosti u rješavanju okolišnih problema;
- Razviti javnu svijest o vrijednosti okoliša i prirodnih resursa;

- Uspostaviti osnovu za povezivanje sa sličnim programima većih ili manjih administrativno političkih zajednica, naročito sa Kantonalnim planom zaštite okoliša (KEAP-om) i Nacionalnim akcionim planom zaštite okoliša (NEAP-om);
- Stvoriti organizacijski preduvjet za aktivno djelovanje na unapređenju i očuvanju okoliša kao bitnom segmentu održivog razvoja date sredine;
- Poboljšati informiranje javnosti i pristup informacijama o okolišu;
- Poboljšati transparentnost i kvalitet procesa donošenja odluka o okolišu.

U skladu sa metodologijom izrade lokalnih ekoloških akcionih planova, Općinsko vijeće Općine Ilijaš je 31. marta 2005. godine donijelo Odluku o izradi Lokalnog ekološkog akcionog plana.

Nakon objavljivanja oglasa o javnom nadmetanju za izbor najpovoljnijeg ponuđača za izradu LEAP-a, Općina Ilijaš je odabrala Regionalni centar za okoliš za Bosnu i Hercegovinu (REC BiH) za realizaciju projekta izrade LEAP-a.

Kompletan proces izrade LEAP-a je trajao 17 mjeseci (novembar 2005. – april 2007. godine) i organiziran je na demokratskim principima uz potpunu transparentnost, pristup svim informacijama, te uz uključivanje svih relevantnih sudionika sa područja Općine (predstavnik općinskih organa vlasti, zdravstvenog, obrazovnog, poslovnog i nevladinog sektora, te medija).

Na prvoj radionici, održanoj 28. novembra 2005. godine, usvojena je metodologija, te dinamički i organizacioni plan izrade LEAP-a. Nakon prve radionice, na osnovu postojećih studija, informacija i podataka, pristupilo se utvrđivanju trenutnog stanja okoliša na području Općine po tematskim oblastima.

U svrhu prikupljanja informacija o mišljenju javnosti o okolišnim problemima na području Općine, izvršeno je anketiranje građana sa područja Općine.

Na osnovu procjene trenutnog stanja okoliša, te rezultata provedene ankete, identificirani su problemi, uzroci i posljedice problema.

S ciljem razmatranja problema i odabira prioriteta u oblasti okoliša, organiziran je okrugli sto za širu javnost na kome su prioriteta odabrani sistemom glasanja. Okruglom stolu su prisustvovali predstavnici Općine, mjesnih zajednica, privrednih subjekata, zdravstvenih i obrazovnih institucija, te nevladinih organizacija/udruženja građana.

Za svaki od utvrđenih prioriteta, dat je prijedlog aktivnosti koje je potrebno poduzeti u svrhu njihovog rješavanja. S ciljem razmatranja i usaglašavanja akcionog plana, 26. marta 2007. godine održana je posljednja, 4. radionica.

Uključivanjem svih zainteresiranih strana u proces izrade LEAP-a, potvrđen je stav da rješavanje okolišnih problema zahtijeva sistematičan pristup i intenzivnu saradnju i razmjenu informacija između različitih interesnih grupa.

2. OPĆI PODACI O OPĆINI ILIJAŠ

2.1. Geografski položaj

Općina Ilijaš, kao jedna od devet općina Kantona Sarajevo, smještena je u središnjem dijelu Bosne i Hercegovine, u dolini rijeke Bosne i uz magistralni put Sarajevo – Tuzla. Zahvata površinu od 309 km² i graniči sa općinama Vogošća, Stari grad, Novi Grad, Centar i Ilidža koje također pripadaju Kantonu Sarajevo, općinama Visoko, Breza, Vareš i Olovo koje pripadaju Zeničko-dobojskom kantonu i općinama Sokolac i Istočni Stari Grad koje pripadaju Republici Srpskoj.

2.2. Karakteristike reljefa

Općina Ilijaš je smještena na nadmorskoj visini od 500 do 1.200 metara, a odlikuje je ravničarsko-brežuljkasti i planinsko-brdski teren.

Prostor Općine se može podijeliti na dvije cjeline: donji Ilijaš ili uži urbani dio smješten u dolini rijeka Bosne i Misoče sa ravničarskim i brdsko-brežuljkastim terenima (oko 25% općinske teritorije) i gornji Ilijaš ili brdsko-planinska cjelina koju obilježavaju Crnoriječki, Čemerski i Gajevski plato, te doline rijeka Rače i Ljubine (oko 75% općinske teritorije). Donji Ilijaš je okružen brdima i brežuljcima: Paljevo, Višegrad, mandino brdo, Grabovijek, Nabožić, Crveno brdo, Kostrača i Plana. Gornji Ilijaš je okružen planinama: Ozren, Romanija i Zvijezda.

2.3. Geološke i pedološke karakteristike

Na području Općine nalazi se više lokaliteta sa mineralnim sirovinama, uključujući nalazišta mangana u Čevljanovićima, nalazište krečnjaka u Gajevima - Vrela i Rači, nalazišta kamena eruptivca u Koritima, nalazište kamena škriljca u Misoči, nalazište kvarca u Podrolu i Čevljanovićima i nalazište uglja. Na prostoru Srednjeg, u Draževićima, registrirano je i nalazište žive koje do sada nije eksploatisano.

U Donjem Ilijašu, uz rijeku Bosnu dominira aluvijalno – deluvijalni tip zemljišta, dok u ravničarskom dijelu dominiraju glinovita tla. U Gornjem Ilijašu zastupljeno je stijensko tlo sa poluhumskim nadslojem.

2.4. Hidrološke karakteristike

Vodne resurse Općine čine rijeke Bosna, Misoča, Stavnja i Ljubina, rječice: Rača, Blatnica, Bjelava, Povoča i Bjelila, te veliki broj potoka: Klancina luka, Rijeka, Sastavci, Džamijski potok, Rabuški potok, Dumački potok, Radića potok, potok Gnionica, Krkin potok, Krnjevački potok i Kožljanski potok.

Vrlo značajne prirodne resurse Općine predstavljaju i brojni izvori, te izvorište termalne vode registrirano na području Podlipnika i izvorište mineralne vode u Moševićima i Srednjem.

Na području Općine postoje i dvije ponornice: Bjelila, koja ponire kod Bijambarske pećine i Blatnica.

2.5. Klimatske karakteristike

Prostor Općine Ilijaš karakteriziraju dva klimatska tipa. Do 600 m nadmorske visine zastupljena je kontinentalna klima, dok se iznad te visine izdvaja planinski tip klime koji se odlikuje dugim i hladnim zimama, kratkim i prolaznim periodima proljeća i jeseni, te toplim ljetima.

Srednja vlažnost vazduha je u granicama normalnog i iznosi 74%. Najmanja srednja vlažnost iznosi 67% u aprilu, a najveća 81% u januaru sa godišnjom amplitudom od 16%. Prosjek godišnjeg taloga je 925 mm po m².

Planinski dio Općine karakterišu jaki i hladni vjetrovi, dok su u ravničarskom dijelu Općine rijetko zastupljeni. Dolinom rijeke Bosne, vjetrovi i strujanja zraka idu u pravcu Malešići – Lješevo, odnosno Bioča – Misoča i Balbegovići – Sovrle, a maksimalna brzina vjetra iznosi 20 km/h.

2.6. Stanovništvo

Općinu Ilijaš čini 85 naseljenih mjesta koja su po teritorijalnom principu organizirana u 14 mjesnih zajednica (Dragoradi, Gajevi, Ilijaš Grad, Ilijaš Stari, Kamenica, Luka, Lješevo, Ljubina, Ljubnići, Malešići, Mrakovo, Misoča, Podlugovi i Srednje).

Prema popisu stanovništva iz 1991. godine, Općina je imala 25.184 stanovnika. U periodu od 1992-1995. godine došlo je do značajnih demografskih promjena, tako da je ukupni broj stanovnika Općine smanjen za oko 30% u odnosu na 1991. godinu.

Prema podacima Federalnog Zavoda za statistiku iz 2005. godine, u Općini živi 15.462 stanovnika. Gustina naseljenosti iznosi 53 stanovnika po km². Od ukupnog broja stanovnika, 58% je urbano stanovništvo, a 42% ruralno.

Starosnu strukturu stanovništva karakterizira značajan procenat radno sposobnog stanovništva (68%), dok 21% čini stanovništvo do 14 godina i 11% stanovništvo starije od 65 godina.

3. PROCJENA STANJA OKOLIŠA U OPĆINI ILIJAŠ

3.1. Upravljanje kvalitetom zraka

3.1.1. Stanje na području

Praćenje kvaliteta zraka na području Općine Ilijaš ne postoji, niti je ikad uspostavljena stanica koja bi pratila kvalitet zraka na području Općine. Zbog toga nije moguće predstaviti podatke o kvalitetu zraka, kao što je koncentracija CO₂ i SO₂, crnog dima, čađi i drugih čestica, ali su opisani glavni izvori zagađenja zraka na području Općine.

U geografskom pogledu, prostor Općine Ilijaš se može podijeliti na dvije cjeline: urbani dio smješten u dolini rijeke Bosne i Misoče i brdsko-planinsko područje smješteno uz rijeku Ljubinu.

Prostor u dolini rijeke Bosne i Misoče, u odnosu na prijeratni period, je veoma gusto naseljen, a izgrađen je i niz većih naselja bez urbanističkog reda. Na kvalitet zraka u velikoj mjeri utiču emisije iz kućnih ložišta, jer gotovo sva domaćinstva koriste ugalj i drvo kao ogrijev. Na području grada Ilijaša nalazi se i kotlovnica koja kao energente koristi mazut i gas. Željezara Ilijaš, nekad najveći zagađivač na Općini, radi minimalnim kapacitetom i prilikom lijevanja sivog liva dolazi do emisije određenih štetnih čestica. Međutim ne postoje podaci o kojim česticama se radi i u kojoj mjeri utiču na kvalitet zraka.

Budući da uz kotlinu Bosne i Stavnje prolaze auto-put i regionalni put koji su veoma frekventni, veliki problem predstavljaju izduvni gasovi iz automobila.

Uz kotlinu Misoče veliki zagađivači zraka su dvije asfaltne baze i kamenolom, koji također emituju štetne čestice i prašinu.

Veliki uticaj na kvalitet zraka ima i nepotrebno spaljivanje organskih materija sa sjetvenih površina i livada, posebno u proljetnom i jesenjem periodu, te spaljivanje gume i plastike.

U brdsko-planinskom području smještenom uz rijeku Ljubinu živi mali broj stanovnika. Naselja su raspoređena na velikom prostoru, a u kućnim ložištima se koristi drvo kao ogrijev. Osnovni izvor zagađivanja zraka na ovom području su izduvni gasovi automobila, obzirom da kroz ovo područje, između naselja Semizovac i grada Olovo, prolazi regionalni put.

Obzirom na intenzivnije strujanje zraka tokom čitave godine ne osjeća se u tolikoj mjeri negativan uticaj izduvnih gasova.

Konačno, može se konstatovati da ovaj dio Općine Ilijaš predstavlja svojevrsnu „Vazдушnu banju“, što dokazuje i veliki broj vikend objekata koji su sagrađeni ili su u većem broju u gradnji.

3.1.2. Identifikacija i analiza problema

RB	PROBLEM	UZROCI PROBLEMA	POSLEDICE PROBLEMA / MOGUĆI UTICAJI
1.	Zagađenje zraka iz saobraćaja	Veliki broj starih i neispravnih vozila Povećana frekvencija saobraćaja	Prisustvo toksičnih supstanci i gasova koje negativno utiču na zdravlje stanovništva i ukupan kvalitet života.
2.	Zagađenje zraka iz kamenoloma	Loša i prevaziđena tehnologija eksploatacije kamena, kao i korištenje voznog parka na neadekvatnim putnim pravcima	Toksikološko zagađivanje okoliša prašinom iz kamenoloma i prašinom sa saobraćajnica usljed korištenja teških vozila. Povećanje oboljenja respiratornog sistema
3.	Spaljivanje (nelegalno) plastike i otpada	Socijalno-ekonomsko stanje Niska svijest građana (Ne) angažovanost eko policije Nedovoljan doprinos nadležnih inspekcija	Zagađivanje zraka toksičnim materijama
4.	Povećan broj industrijskih ložišta	Neadekvatna ložišta i loš kvalitet goriva	Zagađenje zraka SO ₂ , CO i isparljivim aromatskim ugljikovodicima

3.1.3. Ciljevi

U skladu sa analizom navedenih problema, ciljevi Općine u oblasti kvaliteta zraka su:

- Obavezno uvesti praćenje kvaliteta zraka na području Općine Ilijaš;
- Podići nivo svijesti javnosti o značaju kvaliteta zraka;
- Pošumljavanje goleti i pojasa uz saobraćajnice;
- Stimulisati potrošnju gasa i električne energije;
- Uvesti eko standarde u tehnologije za eksploataciju kamena i kompletne mehanizacije;
- Uvesti kaznene mjere protiv zagađivanja.

3.2. Vodosnabdijevanje i otpadne vode

3.2.1. Stanje na području

Vodosnabdijevanje

Snabdijevanje pitkom vodom na području Općine regulisano je prema lokalitetima koje određuje reljef općinskog područja. Grad Ilijaš i okolna naselja u dolini rijeke Bosne (preko 90%) snabdijeva se pitkom vodom iz rijeke Misoče. Visoka padinska područja snabdijevaju se malim dijelom iz lokalnih brdskih izvora. Planinski, odnosno gornji dio Općine snabdijeva se iz nekoliko lokalnih vodovoda koji koriste izdašnija lokalna izvorišta. Ostala naselja imaju lokalne vodovode za nekoliko stambenih objekata.

Vodozahvat iz rijeke Misoče je najznačajniji izvor vode za snabdijevanje pitkom vodom. Obzirom da je ovo riječna voda ona se mora prečistiti u cilju obezbjeđenja vode za piće potrebnog kvantiteta i kvaliteta. Zahvatanje i prečišćavanje riječne vode vrši JKP "Vodostan". Prečišćavanje podrazumijeva taloženje suspendovanih čestica, filtriranje i dezinfekciju vode. Ove tehnološke operacije vrše se u srednjoj zoni brda Krašnica sa koje se obezbjeđuje dovoljan hidrostatički pritisak za snabdijevanje grada i padinskih naselja.

Kvalitet naravne vode Misoče je veoma promjenljiv u zavisnosti od vremenskih uslova. U vrijeme oborina rijeka se zamuti i u to vrijeme stanovništvo se snabdijeva iz rezervoara prethodno pripremljene vode od 3000 m³ do prestanka mutnoće vode.

Kvalitet pripremljene vode u filter stanici kontroliše se u pogonskom laboratoriju. Hemijskom analizom vode se određuju parametri kvaliteta: mutnoća, pH vrijednost, propustljivost svjetlosti, sulfati, nitrati, hloridi, a i ostali parametri se povremeno kontrolišu u Zavodu za kontrolu voda u Sarajevu. Filter stanica obezbjeđuje dovoljne količine vode za potrebe stanovništva i privredne aktivnosti. Međutim, kvalitet vode se mora kontinuirano pratiti.

Pored prirodnog onečišćenja riječne vode, na zagađenje rijeke Misoče utiče i kamenolom koji je smješten uzvodno iznad vodozahvata. Stoga je neophodno izvršiti dislokaciju kameloma. Međutim, zajednica ili ne može ili neće da riješi ovaj problem. Uzvodno naselje Mahmutovića Rijeka sa svojim otpadnim vodama, uzgojem stoke, gnojenjem poljoprivrednih površina i drugim aktivnostima, također utiče na kvalitet vode rijeke Misoče. U posljednje vrijeme, pomenuto naselje ima smanjen uticaj na čistoću vode s obzirom da je došlo do iseljavanja stanovništva, a ostao je manji broj staračkih domaćinstava sa smanjenom radnom aktivnošću. Na zagađenje rijeke Misoče utiče i ilegalno odlaganje čvrstog otpada.

Lokalni vodovodi na "gornjem kraju" se, također, kontrolišu u pogonskom laboratoriju, ali na bazi povremenih uzoraka vode i prema ukazanoj potrebi.

Potrošnja vode i gubici u vodovodu su preveliki. Dio potrošača (30 - 40%) vodu troši u enormnim količinama, a ne plaća je. Ovaj problem utiče na obezbjeđenje finansijskih sredstava za normalno funkcionisanje komunalnog preduzeća. Rekonstrukcija postojećih vodovoda je neophodna u cilju smanjivanja gubitaka. Pored toga, potrebno je dosljedno provoditi zakonsku regulativu u smislu naplate utrošene vode, kako u firmama, tako i u domaćinstvima. Sredstva su potrebna za osavremenjivanje filter stanice, kao i ostalih tehnoloških dijelova. Taložnik mora biti u zatvorenom objektu.

Novoizgrađeni vodovod na području Crnoriječke visoravni obuhvata širi lokalitet i u fazi je završavanja. Izvorište je povremeno ugroženo sječom šume i izvlačenjem trupaca. Troškovi vodosnabdijevanja su visoki i ne mogu se obezbjeđiti samofinansiranjem. Kvalitet vode se prati povremeno, ali i kontinuirano analizom uzoraka u pogonskom laboratoriju filter stanice u Ilijašu.

Prema saznanjima, može se konstatovati da područje Općine Ilijaš ima dovoljno izdašnih izvorišta za pitku vodu. Međutim, izvorišta treba sačuvati od zagađenja, ali i nastaviti sa izgradnjom novih vodovoda, kao i rekonstrukcijom postojećih, a sve u cilju sigurnijeg snabdijevanja stanovništva pitkom vodom.

Otpadne vode

Otpadne vode su najveći problem naseljenih mjesta na području Općine Ilijaš. Neplaniranje ili neprovođenje planova sistema odvodnje i prečišćavanja otpadnih voda dovelo je do teške situacije u ovoj oblasti. Sve postojeće kanalizacione vode ispuštaju se direktno u tekućice bez prethodnog tretmana. Lokalitet grada Ilijaša ima urađen sistem odvodnje otpadnih voda sa direktnim izlivom u rijeku Bosnu na području nizvodno od mosta za Kadariće. Ovaj lokalitet, po svojoj fizionomiji, dozvoljava izgradnju postrojenja za prečišćavanje ilijaških otpadnih voda što će biti neminovnost u budućem vremenu.

Na lokalitetu naselja Podlugovi dijelom je riješen problem otpadnih voda na isti način kao i kod grada Ilijaša, ali ipak veći dio naselja koristi individualno izgrađene septičke jame. Funkcionisanje ovih jama zavisi od pravilne izgradnje, prirode terena i načina upotrebe. Situacija je pogoršana usljed intenzivne izgradnje stambenih objekata na ovom lokalitetu. U velikom broju slučajeva jame se napune pa se moraju čistiti. To se vrši specijalnim pumpama i cisternama koje ispumpane vode ispuštaju u rijeku Misoču ili Bosnu ili na neobrađivane poljoprivredne površine. Poseban problem prouzrokovan septičkim jamama je zagađivanje podzemnih voda, tako da su bunari postali potpuno neupotrebljivi za pitku vodu.

Lokalitet Lješeva ima novoizgrađeni sistem odvodnje površinskih otpadnih voda, ali se otpadne vode bez prethodnog tretmana direktno ispuštaju u rijeku Bosnu.

Lokalitet Popovići, Salkanov han i Mrakovo su u fazi izgradnje kanalizacionog sistema koji nikako da se završi. Individualna izlivanja otpadnih voda u rijeku Misoču nizvodno od vodozahvata stvorile su katastrofalnu situaciju, naročito u ljetnom periodu kada je vodostaj mali. Tada koritom rijeke, najvećim dijelom, teku otpadne vode naselja Misoča, Mlini, Kamenice i Stari Ilijaš. Situaciju još više pogoršavaju otpadne vode Tvornice boje i lakova "Megatti". Ovo je potaklo društvenu zajednicu da se krene sa izgradnjom kanalizacionog sistema, koji je u fazi izgradnje. Međutim, aktivnosti dugo traju.

Naselja u uzvodnom dijelu rijeke Bosne svoje otpadne vode ispuštaju preko manjih lokalnih kanalizacionih sistema ili individualno direktno u rijeku Bosnu.

Velika naselja produkuju velike količine otpadnih voda različitog porijekla i sastava, a njihov tretman ovakav kakav je sada je neodrživ. Društvena zajednica mora riješiti ovaj problem prema standardima kako to čine napredne sredine.

3.2.2. Identifikacija i analiza problema

RB	PROBLEM	UZROCI PROBLEMA	POSLEDICE PROBLEMA / MOGUĆI UTICAJI
1.	Neadekvatna zaštita i nadzor vodozahvata za pitku vodu	Otvorenost korita rijeke Misoče Blizina makadamske saobraćajnice Eksploatacija šume i kamena u gornjem toku iznad vodozahvata Prisutnost naselja uzvodno od vodozahvata	Promjenljiv kvalitet vode u vodozahvatu

2.	Neadekvatna zaštita zone izvorišta u ruralnim sredinama	Nekontrolirana sječa šume i transport drveta Ugroženost izvorišta od saobraćajnice	Smanjenje izvorišnih kapaciteta Povećana mutnoća i prisustvo mikroorganizama
3.	Neracionalno korištenje voda i zastarjelost i oštećenost vodovodne mreže	Niska svijest korisnika o vodi iz vodovoda	Gubitak vode u sistemu i nedostatak vode kod udaljenijih korisnika
4.	Zagađivanje voda ispuštanjem otpadnih voda	Neriješeno pitanje otpadnih voda grada Sarajeva i ostalih naselja u gornjem toku rijeke Bosne Neriješeno pitanje otpadnih voda grada Ilijaša i okolnih naselja i ruralnog dijela Općine Ilijaš	Zagađenost rijeke Bosne, Misoče, Rače, Stavnje, Ljubine, Gnioničkog i Biočkog potoka
5.	Nepostojanje kanalizacione mreže i prečištača u pojedinim dijelovima općine	Neadekvatne septičke jame Nekontrolirano izlivanje otpadnih voda u naseljima	Zagađivanje vodotoka i zemljišta
6.	Zagađenje voda zbog divljih deponija	Ratna dejstva Neorganizovan odvoz smeća Neorganizovano prikupljanje otpada Neorganizovano čišćenje septičkih jama	Zagađenje vodotoka i zemljišta zbog procjednih voda koje sa sobom nose toksične materije
7.	Nedovoljan monitoring	Nedovoljno razvijena svijest Neadekvatna zakonska regulativa Nedovoljan inspekcijski nadzor	Negativan uticaj na okolinu

3.2.3. Ciljevi

U skladu sa analizom navedenih problema, ciljevi Općine u oblasti vodosnabdijevanja i otpadnih voda su:

- Regulisati pitanje otpadnih voda uzvodno od vodozahvata u saradnji sa susjednim općinama;
- Uspostaviti zaštitne zone u okolini izvorišta;
- Objedinjavanje svih lokalnih vodovoda u jedinstven sistem;
- Rekonstrukcija vodovoda i racionalno korištenje vode;
- Izgradnja kanizacionog i kolektorskog sistema u svim naseljenim mjestima i priključivanje na odgovarajuće prečištače;
- Edukacija stanovništva o značaju vode kao resursa.

3.3. Upravljanje zemljištem

3.3.1. Stanje na području

Općinu Ilijaš odlikuje ravničarsko-brežuljkasti i planinsko-brdski teren. Ukupna površina zemljišta na području Općine iznosi 30.859 ha. U strukturi površina dominira šumsko zemljište sa 17.141 ha (55%) i poljoprivredno zemljište sa 12.843 (41%). Na neplodno zemljište otpada 1.185 ha (4%).

Tabela 1. Struktura poljoprivrednog zemljišta na području Općine

Kategorija zemljišta	Površina (ha)		Ukupno
	Privatno	Javno	
Oranice i bašte	2.875	173	3.048
Voćnjaci	649	11	660
Livade	5.309	126	5.435
Pašnjaci	2.471	1.229	3.700
Ukupno	11.304	1.539	12.843

Iz datog prikaza u tabeli, vidljivo je da na livade i pašnjake otpada 2/3, dok oranice, bašte i voćnjaci čine 1/3 ukupnog dijela poljoprivrednog zemljišta.

Od ukupne površine zemljišta, 330 ha se smatra minirano zemljište, od čega 198 ha šumskog zemljišta i 132 ha poljoprivrednog zemljišta.

Tabela 2. Bilans nešumskog i poljoprivrednog zemljišta prema upotrebnoj vrijednosti

Upotrebna vrijednost zemljišta							
I kategorija	II kategorija	III kategorija	IV kategorija	V kategorija	VI kategorija	VII kategorija	VIII kategorija
114 ha	805 ha	1.360 ha	4.455 ha	2.811 ha	1.236 ha	927 ha	9 ha

Prostor Općine Ilijaš je brdsko-planinskog karaktera, što stvara prirodne uvjete za pojavu i razvoj egzogenih pojava, kao što su nestabilnost terena i klizišta. Pored konfiguracije terena, pojava klizišta je uzrokovana i neplanskom izgradnjom infrastrukture, naselja, nekontroliranom sječom šuma, pojavom poplava usljed neuređenih korita rijeka, bujicama i pojavom površinskih – oborinskih voda. Na području Općine, registrirano je 8 lokaliteta na kojima su izražena klizišta:

- MZ Misoča – zaseok Dedići
- MZ Bioča – dio lokalnog puta
- MZ Srednje – dio lokalnog puta za Medojeviće
- MZ Mrakovo – dio lokalnog puta za Popoviće
- MZ Malešići – dio lokalnog puta za Ribariće
- MZ Ilijaš – Stari – selo karaula (2 lokaliteta)
- MZ Ilijaš – Stari selo Vlaškovo.

Na području Općine izražen je i problem eksploatacije mineralnih sirovina – kamena. Aktivna su tri kamenoloma:

- kamenolom „Vrela” (MZ Čevljanovići), korisnik koncesije G.P. Bosnaputevi Sarajevo
- kamenolom „Rača-Visojevica” (MZ Srednje), korisnik koncesije Kunovac Company Sarajevo
- kamenolom „Zenik” (MZ Misoča), korisnik koncesija Misoča d.o.o i Hidrogradnja d.o.o Sarajevo

Vlada Kantona Sarajevo je donijela Odluku o davanju koncesije pomenutim privrednim društvima. Uslovi i način korištenja pozajmišta se definiraju ugovorom o koncesiji koji još uvijek nisu zaključeni. Lokalna zajednica nema direktnog uticaja na rad pomenutih kamenoloma. Osnovni problem koji proizilazi iz rada kamenoloma jesu neminovne štete nad prirodnim naslijeđem Općine. Sa šireg aspekta, opravdanost rada kamenoloma je jasna, ali se u ugovorima o koncesiji trebaju jasno precizirati uslovi i načini eksploatacije.

Zemljište, posebno obradivo, je ključni i limitirajući resurs razvoja proizvodnje hrane i ukupnog ruralnog prostora. Zaštita najboljih zemljišta od trajnih gubitaka, smanjenje plodnosti, erozija i kontaminacija treba da budu sastavni dio politike prema poljoprivrednom zemljištu, ali i ukupnom prostoru. Na nivou entiteta ne postoji Zakon o zaštiti zemljišta, a u postojećim zakonima se problematika zemljišta sporadično pominje i nije adekvatno tretirano. Stoga je neophodno donošenje zakonskih akata u cilju adekvatnog upravljanja i zaštite zemljišta.

3.3.2. Identifikacija i analiza problema

RB	PROBLEM	UZROCI PROBLEMA	POSLEDICE PROBLEMA / MOGUĆI UTICAJI
1.	Neracionalno korištenje zemljišta	Nepostojanje agrarne politike koja podrazumijeva sprovođenje zakonskih okvira u svrhu planskog razvoja ruralnih i urbanih područja; Nedostatak državnih institucija koje bi vodile brigu o korištenju, zaštiti i upravljanju zemljištem; Napuštanje seoskog stanovništva ruralnih područja zbog ekonomskih razloga	Trajni gubici zemljišta Izostanak funkcije zemljišta u obezbjeđenju hrane i života za ljude
2.	Smanjenje raspoloživog poljoprivrednog zemljišta	Pretvaranje poljoprivrednog zemljišta u nepoljoprivredne svrhe kroz urbanizaciju i izgradnju naselja industrijskih kapaciteta i infrastrukture Nedovoljna primjena zakona o poljoprivrednom zemljištu sa aspekta zaštite i korištenja	Gubitak najplodnijih kategorija zemljišta Smanjenje proizvodnje hrane i prihoda iz poljoprivredne djelatnosti
3.	Erozija i klizišta	Izgradnja infrastrukture i naselja Nekontrolisana sječa šuma Prirodna erozija	Materijalne štete Gubitak zemljišta Gubitak vegetacije
4.	Deponije različitog otpada	Odlaganje otpada organskog i neorganskog tipa na improviziranim odlagalištima Nepostojanje uređenih septičkih jama i odlagališta na selima kako za otpadne vode i drugi kruti otpad, tako ni iz staja	Zagađenje zemljišta, vode i zraka

5.	Nedovoljna zakonska regulativa i nedovoljan monitoring	Nepostojanje zakonske regulative iz oblasti zaštite zemljišta, a samim time ni primjene mjera sankcija, kadrova i sredstava za sprovođenje istih	Gubitak, degradacija i zapuštenost zemljišta
6.	Miniranost poljoprivrednog zemljišta	Ratna zbivanja	Opasnost po život ljudi i dobara Nepristupačnost za korištenje zemljišta
7.	Primjena pesticida	Nekontrolisana primjena pesticida u poljoprivrednoj proizvodnji Nestručnost u primjeni	Zasićenje tla, pojava rezidua Zagađenje zemljišta Opasnost za ljudsku hranu, domaće životinje i zdravlje ljudi
8.	Nedovoljna rekultivacija zemljišta	Nedovoljna i neracionalna obrada zemljišta Uzgoj biljaka u monokulturi	Gubitak plodnosti tla Smanjenje proizvodnog potencijala zemljišta
9.	Eksploatacija mineralnih sirovina	Rad kamenoloma Nekontrolisana pozajmišta nasipnog materijala	Trajni gubitak zemljišta

3.3.3. Ciljevi

U skladu sa analizom navedenih problema, ciljevi Općine u upravljanju zemljištem su:

- Usvojiti strategiju za zaštitu, upravljanje i korištenje zemljišta;
- Spriječiti gubitke najplodnijih zemljišta;
- Zaštita od erozije;
- Saniranje divljih deponija;
- Deminiranje zemljišta;
- Donošenje zakonskih akata u cilju zaštite zemljišta;
- Kultivisanje zemljišta primjenom savremenih agrotehničkih mjera;
- Vršenje rekultivacije zemljišta.

3.4. Upravljanje šumama i šumskim zemljištem

3.4.1. Stanje na području

Ukupna površina šuma i šumskog zemljišta na području Općine Ilijaš iznosi 16.249 ha, od čega je 13.644 ha u državnom vlasništvu, a 2.605 ha u privatnoj svojini. Šumski fond čine 2.000.300 m³ četinara i 1.051.000 m³ liščara. Šume i šumska zemljišta na području Općine pripadaju šumsko-gospodarskom području Gornje Bosansko koje se dijeli na slijedeće gospodarske jedinice: Kaljina-Bioštica, Gornja Ljubina, Donja Lubina, Donja Misoča, Gornja Misoča, Donja Stavnja i Donja Lepenica.

Od ukupne površine šuma i šumskog zemljišta u državnom vlasništvu (13.644 ha) na visoke šume sa prirodnom obnovom otpada 11.664,7 ha, visoke degradirane šume 238,9 ha, šumske kulture 652 ha, izdanačke šume 726,3 ha, šume nepodesene za gospodarenje 30,4 ha, šibljacke i goleti pogodne za pošumljavanje 232,1 ha i na goleti nepogodne za pošumljavanje otpada 99,2 ha. Drvna zaliha u državnim šumama iznosi 350 m³/ha četinara i 236,8 m³/ha liščara. Procjenjuje se da je oko 3.506 ha površine državnih šuma minirano.

U skladu sa Zakonom o šumama, svim šumama u državnom vlasništvu na području Općine Ilijaš gazduje Kantonalno javno preduzeće „Sarajevo šume“.

Svim šumama u državnom vlasništvu se gazduje na osnovu izrađene šumsko-gospodarske osnove. U skladu sa odredbama i smjernicama šumsko-gospodarske osnove, u državnim šumama se provode aktivnosti sječe i izrade šumskih drvenih sortimenata, radovi na uzgajanju šuma, kao što je pošumljavanje sa ili bez pripreme terena, njega kultura, čišćenje kultura, okopavanje, priprema tla na prirodnu obnovu, sanitarne doznake oštećenih, prelomljenih i prevršenih oborenih stabala. Po pitanju zaštite šuma od insekata i biljnih bolesti vrši se postavljanje lovnih klopki sa feromonskim mamcima. Aktivnosti protivpožarne zaštite ogledaju se u redovnoj edukaciji zaposlenika, obukama, zatim popunjavanje protivpožarnom opremom i opservaciji terena putem osmatračko-dojavnih službi i patrolnim osmatračima.

Od ukupne površine šuma i šumskog zemljišta u privatnoj svojini (2.605 ha) na visoke šume otpada 1.481 ha, izdanačke šume 1.112 ha i na neproduktivno šumsko zemljište oko 2 ha. Procjenjuje se da je oko 87 ha ovih šuma minirano.

Šumama u privatnom vlasništvu gazduju vlasnici istih u skladu sa odredbama Zakona o šumama, propisima Kantona, podzakonskim aktima i odredbama šumsko-gospodarske osnove.

U cilju zaštite šumskog bogatstva, a imajući u vidu podatke šumsko-gospodarske osnove (nekontrolisana sječa u toku i poslije rata, gradacija štetnih insekata i biljnih bolesti, snjegolomi, vjetrolomi, mehanička oštećenja usljed ratnih dejstava), godišnjim planom se planira sječa u visini jednogodišnjeg sječivog etata ili 50% od sječe planirane šumsko-gospodarskom osnovom. Od šumsko-uzgojnih radova, vrši se sanitarna doznaka i pošumljavanje parcela za koju vlasnici istih iskažu zainteresiranost.

Problemi u gazdovanju šumama su brojni. Na bivšim linijama sukobljenih strana usljed mehaničkog oštećenja stabala ratnim dejstvima došlo je do fiziološkog slabljenja istih, što je dovelo do gradacije štetnih insekata i biljnih bolesti. Budući da je većina tih površina minirana, sanaciju istih je nemoguće izvršiti. Kao posljedica nezaposlenosti lokalnog stanovništva, ali i velike trenutne raseljenosti vlasnika šuma i šumskog zemljišta, vrlo je izražen problem bespravne sječe. Također, vrlo izražen problem je i uzurpiranje državnog zemljišta, kao i odlaganje različitih vrsta otpada u šumama. Broj šumskih požara kao posljedica ljudske nepažnje ili kao namjerno izazvanih, iz godine u godinu ima tendenciju porasta. Primjećeno je da se požari najčešće dešavaju oko izletišta u dane vikenda i u proljeće prilikom čišćenja privatnih imanja.

3.4.2. Identifikacija i analiza problema

RB	PROBLEM	UZROCI PROBLEMA	POSljedICE PROBLEMA / MOGUĆI UTICAJI
1.	Nekontrolirana sječa šuma	Poslijeratna obnova i izgradnja Velika nezaposlenost stanovništva Velika raseljenost vlasnika šuma i šumskog zemljišta	Goleti Pojava korova, erozija Materijalna šteta Narušavanje šumskih ekosistema
2.	Nedovoljno pošumljavanje i zaštita mladih šuma	Nezainteresovanost vlasnika šuma i šumskih zemljišta za pošumljavanje Nepostojanje namjenskih fondova za pošumljavanje	Erozija, korov Uništavanje potencijalnih šumskih zemljišta
3.	Nedovoljna preventivna zaštita šumskog fonda	Sječa najboljih stabala u većim debljinskim klasama	Degradacija šuma Uništavanje podmladka
4.	Pojava biljnih bolesti i insekata	Bespravne sječe Nepravilno i nedovoljno uspostavljen šumski red	Pojava i gradacija biljnih bolesti i insekata Sušenje šuma na većim površinama
5.	Nedovoljna preventivna zaštita na sprječavanju pojave biljnih bolesti i insekata	Monokulture Nepravilno i nedovoljno uspostavljen šumski red	Gradacija biljnih bolesti i insekata Sušenje šuma na većim površinama
6.	Miniranost šumskih površina	Ratna dejstva	Nemogućnost pristupa i gospodarenja šumama i šumskim zemljištima Pojava biljnih bolesti i gradacija štetnih insekata
7.	Nedovoljan monitoring	Nedovoljan rad inspekcijskih organa	Neprovođenje zakona i razne protivzakonite radnje

3.4.3. Ciljevi

U skladu sa analizom navedenih problema, ciljevi Općine u upravljanju šumama i šumskim zemljištem su:

- Kontrolisana sječa šuma;
- Intenziviranje pošumljavanja u privatnim i državnim šumama;
- Provođenje sanitarne sječe i očuvanje postojećeg stanja;
- Uspostavljanje i trajno održavanje šumskog reda;
- Deminiranje i sanacija šuma;
- Efikasniji rad inspekcijskih organa;
- Povećanje opće svijesti o zaštiti šume, kao prirodnog bogatstva i polivalentnih funkcija.

3.5. Upravljanje otpadom

3.5.1. Stanje na području

Zakonom o upravljanju otpadom Federacije BiH, kojim se uređuju sve kategorije otpada (osim radioaktivnog otpada, gasova ispuštenih u atmosferu i otpadnih voda) i sve vrste djelatnosti, operacija i postrojenja, nadležnost upravljanja otpadom podjeljena je između Federacije BiH i kantona. Budući da Kanton Sarajevo nije donio Zakon o upravljanju otpadom, to je sva nadležnost u ovoj oblasti ostala na nivou Federacije. Za Kanton Sarajevo donesen je Zakon o komunalnoj čistoći („Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 11/97) kojim se problematika komunalnog otpada reguliše na nivou Kantona. Zakon provodi KJKP „Rad“. KJKP „Rad“ obavlja aktivnosti skupljanja, transporta i deponovanja otpada i rukovodi sanitarnom deponijom Smiljevići.

Čvrsti otpad se redovno odvozi sa lokaliteta grada Ilijaš i prigradskih naselja i odlaže na gradskoj deponiji „Smiljevići“, dok se u ruralnim područjima, redovan odvoz vrši samo sa lokaliteta na potezu Ljubina, područje Srednjeg do Čevljanovića i područja Bijambara.

Prikupljanje kabastog otpada prema planu je organizirano i planirano dva puta godišnje, ali u praksi prikupljanje i odvoz kabastog otpada se obavlja jednom mjesečno. U sklopu KJKP „Rad“ – Radna jedinica Ilijaš postoji i pretovarna stanica za kabasti otpad kapaciteta 14 m³. Ručno se svaki dan, izuzev nedjelje, čisti teren od 196.300 m² površine.

Na području Općine Ilijaš usluge prikupljanja otpada koristi oko 4.500 domaćinstava i preko 150 poslovnih objekata.

Na području Općine prikupljanje otpada se vrši slijedećim posudama:

- kontejner 1100 l321 kom.
- korpa70 kom.

Kontejneri nisu postavljeni u područjima: MZ Ljubinići, naselju Bioča, Salkanov Han – Popovići, MZ Crna rijeka, MZ Gajevi i MZ Dragoradi.

Vrlo izražen problem na području Općine je postojanje divljih deponija koje su uglavnom opterećene školjkama automobila, dotrajalom bijelom tehnikom, šrotom sa stambenih objekata, a u manjoj mjeri i kućnim otpadom. Građani su kao problem isticali i organizaciju odvoza čvrstog otpada koja je uslovljena malim brojem postavljenih kontejnera, neadekvatno određenim lokacijama i nepokrivenosti cijele Općine. Uzrok problema, s jedne strane, jesu neodgovorni i ekološko needukovani građani, a s druge strane nedovoljno razvijeni kapaciteti ovlaštenog komunalnog preduzeća (imajući u vidu površinu Općine od 309 km² i veliki broj naseljenih mjesta).

Za područje Kantona Sarajevo, 2002. godine usvojena je Strategija upravljanja industrijskim i specijalnim otpadom kojom su utvrđeni osnovni ciljevi upravljanja ovim vrstama otpada. Svi proizvođači ove vrste otpada dužni su se pridržavati Strategije. Strategija je pokazala da od proizvedenog industrijskog otpada, 76% otpada na neopasni, 21% na opasni i 3% otpad je nepoznatih osobina.

3.5.2. Identifikacija i analiza problema

RB	PROBLEM	UZROCI PROBLEMA	POSLEDICE PROBLEMA / MOGUĆI UTICAJI
1.	Nekontrolirano odlaganje pojedinih vrsta otpada (divlje deponije)	JKP „Rad“ ne pokriva kompletnu teritoriju općine	Zagađenje okoliša i mogućnost pojave epidemija i opasnost po ljudsko zdravlje
2.	Neuređeno sakupljanje i sortiranje otpada	Nedovoljan broj namjenskih kontejnera i nepostojanje kontrolisane i uređene deponije	Ogromne divlje deponije Zagađenje vodotoka Uticao na okoliš i zdravlje ljudi
3.	Nepostojanje sistema reciklaže	Skupa tehnologija sistema reciklaže	Pojava divljih deponija
4.	Nepostojanje sistema upravljanja opasnim otpadom	Nepostojanje zakonske regulative i sankcija za upravljanje opasnim otpadom	Direktan uticaj na floru i faunu i ljudsko zdravlje Pojava tehnoloških katastrofa
5.	Neredovno prikupljanje i odvoz čvrstog otpada	Nepostojanje uređene deponije i nedovoljni resursi JKP „Rad“	Stvaranje divljih deponija čvrstog otpada Zagađenje korita rijeka, odnosno bacanje čvrstog otpada u rijeke

3.5.3. Ciljevi

U skladu sa analizom navedenih problema, ciljevi Općine u upravljanju otpadom su:

- Uklanjanje i saniranje divljih deponija;
- Uspostaviti sistem redovnog prikupljanja i odvoza čvrstog otpada;
- Urediti sortiranje otpada;
- Proširenje djelatnosti JKP „Rad“ – R.J. Ilijaš na cijelu teritoriju Općine;
- Uspostava baze podataka privrednih proizvođača otpadnih materija po različitim kategorijama na području Općine;
- Uspostava baze podataka o broju domaćinstava, broju i rasporedu planskih lokacija za prikupljanje otpada;
- izrada Strategije upravljanja korisnim otpadom;
- Zakonski urediti upravljanje opasnim otpadom – uspostaviti sistem upravljanja;
- Edukacija stanovnika i javnog sektora o odlaganju i upravljanju otpadom;

3.6. Biodiverzitet, prirodno i kulturno-historijsko naslijeđe

3.6.1. Stanje na području

Općina Ilijaš je teritorijalno podijeljena na «donji» i «gornji» kraj. Donji kraj je smješten je u gornjem dijelu Visočko - Zeničke kotline kroz koju protiče rijeka Bosna sa glavnim pritokama Misočom, Stavinjom i Ljubinom, te velikim brojem manjih i većih potoka koji predstavljaju sliv rijeke Bosne (Biočki, Berivočki, Lučki, Kadarički, Radića potok, Gnionički Potok). U Ljubnicima je karakteristična bara – Mrtvaja. Ilijašku kotlinu okružuju planine: Paljevo (906 m) koja se blago spušta dolinom rijeke Bosne sve do Čekrčića u sjeveroistočnom dijelu Općine. Ovo područje obraslo je niskom bjelogoričnom šumom. Sa desne strane rijeke Bosne kotlinu zatvara planina Nabožić – ogranak planine Zvijezde sa nekoliko visova: Dernek (1640 m), Kicelj (1066 m), te Vijenac i Lipa. Podnožjem Nabožića teče rijeka Misoča izvirući sjeveroistočno ispod Zvijezde planine. Rijeka gradi veličanstven i osebujan kanjon dužine 20 km (od Mahmutovića Rijeke do sela Gornja Misoča). Rijeka dalje produžava tok dolinom sve do ušća u rijeku Bosnu kod sela rijeka Bosna.

Gornji kraj predstavlja brdsko planinski prostor prosječne nadmorske visine oko 850 m. Veći dio ovog prostora obuhvata Crnoriječka visoravan i pruža se sjeveroistočno do padina planine Zvijezde, jugoistočno do planine Ozren, a na istok-jugoistok do planine Romanija i na sjeveroistok planine Konjuh. Na istoku prema planini Romaniji i Konjuhu graniči rijeka Bioštica, Stupčanica i Krivaja, a na jug prema planini Ozrenu, rijeka Rača i Ljubina. 75% površine tog područja obraslo je uglavnom četinarskim šumama i prostranim pašnjacima. Na ovom području nalaze se Bijambare i Bijambarska pećina, koje je proglašeno zaštićenim područjem V kategorije - zaštićeni pejzaž. Obzirom da se nalazi u kraškoj regiji, za područje Bijambara su karakteristični kraški ponori, vrtače i pećine (6 pećina). Dužina glavne pećine iznosi 420 m, sa 4 velika hodnika čiji prečnik doseže i do 60 m. Pećina je bogata pećinskim nakitom, kao što su stalaktiti, stalagmiti, draperije, stubovi i sl. Najzastupljeniji stanovnici pećine su kolonije šišmiša i cvrčaka.

Područje Podlipnika poznato je po termalnom izvoru koji sadrži 31 mineralnu ljekovitu komponentu. U neposrednoj blizini termalnog izvora u Bratnicu ulijeva se potok Bjelila čija je voda također ljekovita.

Kad su u pitanju biljne vrste procjenjuje se da ih ima oko 900, od kojih su više od ¼ endemične vrste. Određeni podaci ukazuju da gornji dio Općine predstavlja najbogatije područje po ljekovitom bilju i gljivama (među najbogatijim u bivšoj Jugoslaviji).

U rijeci Misoči zastupljene su slijedeće vrste riba: krkuš, klen i pliska, a u rijeci Bosni: šaran, mrena, krkuš i klijen.

Ekosistemi na području Općine su izloženi degradaciji, što je isključivo uzrokovano ljudskim faktorom. Kao rezultata toga, mnoge vrste biljaka i životinja su ugrožene - divlja kruška, jabuka, drenjak, bijela bukva, bijeli javor, hrast i bijeli bor, a među životinjskim vrstama: orlovi, tetrijebi, gavrani, vukovi i divlje svinje usljed nekontrolisanog lova.

Na području Općine postoji znatan broj objekata kulturno-historijskog naslijeđa, koji nažalost nisu dovoljno poznati. Neki od njih su: srednjovjekovni grad Dubrovnik, Tursko groblje u selu Luka i selu Balbegovićima, nekropola turskog groblja u selu Luci, Sefer pašino turbe u Crnoj Rijeci, te nekropole ilirskih i starobosanskih stećaka na širem području gornjeg dijela Općine, srednjovjekovni putevi koji su povezivali Bosnu sa Dubrovnikom, te putevi koji vode od Bliskog istoka preko Sarajeva prema Tuzli, Beogradu i dalje. U cilju sprječavanje potpunog propadanja i uništenja pomenutih objekata, neophodno je poduzeti adekvatne mjere zaštite.

3.6.2. Identifikacija i analiza problema

RB	PROBLEM	UZROCI PROBLEMA	POSljedICE PROBLEMA / MOGUĆI UTICAJI
1.	Ugroženost ekosistema – habitata (šume, pašnjaci, mrtvaje, bare, jezera – u Ljubničima, Bijambare, Podlipnik i dr.)	<p>Neadekvatno tretiranje i zaštita šuma: Kontrola ispaše; probijanje puteva za eksploataciju; Odlaganje različitog otpada (prisutnost polutanata); Neadekvatna upotreba pesticida (posebno insekticida); Požari; Drvokrađa i korupcija (sječa); Pošumljavanje, agrotehničke mjere na pašnjacima; Reonizacija pašnjaka i inventarizacija; Needuciranost stanovništva i nizak nivo svijesti Nepostojanje monitoringa</p>	<p>Degradacija tla; Gubljenje ili slabljenje funkcije šume i pašnjaka (produktivnost, zaštitna funkcija, pročišćavanje, kreativna funkcija); Nepošumljavanje poslije sječe i goleti; Neodržavanje ravnoteže između bjelogorice i crnogorice; Prekidanje hranidbenog lanca u habitatima; Ugrožavanje životinja i biljnih vrsta; Nedovoljna ili nedostajuća edukacija i nivo javne svijesti (ekološke svijesti); Prekomjerna sječa, nelegalna trgovina, te zakonito i nezakonito sticanje dobiti; Opasnost od gubitka ili nestanka vrsta</p>
2.	Ugroženost i nedovoljna zaštićenost biljnih (divlja trešnja, kruška, jabuka, drijenjak, kupina, borovnica, glog, bijela bukva, javor, hrast, jela, smrča, bor) i životinjskih vrsta (orlovi, tetrijebi, divlje svinje, gavrani, divlji golub, ribe - klijen, sapaća, mrena, pliska; rakovi, školjke), kao i ljekovitog bilja i gljiva	<p>Nekontrolisana eksploatacija gljiva i ljekovitog bilja; Nekontrolisana trgovina gljivama i ljekovitim biljem; Nestručno branje gljiva i ljekovitog bilja; Poremećaj u hranidbenom lancu; Nezakonito sticanje dobiti; Nepostojanje „Crvene knjige“ Nepostojanje monitoringa Needuciranost i nizak nivo ekološke svijesti Uticaj zagađenog vazduha i prisutnost bioakumulatora u tlu; Nebriga i neorganizovanost institucija; Neuspostavljena zakonska regulativa na nivou opštine (uredbe, dekreti, naredbe, objave, upozorenja); Neuspostavljena reonizacija Opasnost od kamenoloma</p>	<p>Opasnost od gubitka vrsta i staništa; Gubitak funkcija ekološkog prostora; Smanjenje ekoloških vrijednosti; Ugroženost javnog zdravlja</p>

3.	<p>Ugroženost i nezaštićenost prirodnog i kulturno-historijskog naslijeđa:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Stari grad Dubrovnik; – Nekropole: Turska groblja u D.Luci, Balbegovićima, Vrutcima; – Stećci: šire područje Srednjeg na lokalitetima Podlipnik, Medojevići, Moševići – Karavanski putevi: Zahumlje – Visoko – Sarajevo – Stari grad Dubrovnik – Tuzla (soli) – Beograd (Vlasenica – Srebrenica) – Vodotoci (sliv rijeke Bosne sa potocima, slivovi rijeka Misoča, Ljubina, Rača, Stavnja sa potocima) – Izvorišta – Pećine i drugi kraški oblici (širi reon Bijambara) 	<p>Opasnost od potpunog uništenja Starog grada Dubrovnika; Nebriga institucija u Općini i Kantonu; Neregulisanost sliva rijeke Bosne (Opština Ilijaš); Neregulacija otpadnih voda (prisutnost polutanata i bioakumulatora); Slaba ili nikakva prohodnost ribljih puteva u potocima slivova svih rijeka; Neregulisanost vodotoka i obala i zatvorenost ušća (npr. Zenik); Zatvoreni riblji putevi; Ugroženost od kamenoloma Misoča i Gajevi; Needuciranost i nizak nivo društvene svijesti; Nedostatak monitoringa</p>	<p>Nestanak Starog grada i nekropola; Gubitak biodiverziteta; Smanjenje ekonomskih vrijednosti</p>
----	--	--	--

3.6.3. Ciljevi

U skladu sa analizom navedenih problema, ciljevi Općine u zaštiti prirodnog i kulturno-historijskog naslijeđa su:

- Spašavanje i očuvanje ekosistema;
- Konzervacija habitata stajaćih voda i rijetkih biljnih habitata;
- Spašavanje i očuvanje različitosti u ekosistemu;
- Proširenje područja zaštite prirode na opštini;
- Očuvanje prirodnog i kulturno-historijskog naslijeđa;
- Zaštita i uređenje atraktivnih kraških oblika na području Bijambara;
- Uspostava ekoloških osnova prostornog planiranja;
- Uspostavljanje „Crvene knjige“ i kontinuiranog monitoringa;
- Podizanje javne kološke svijesti.

3.7. Upravljanje prostorom

3.7.1. Stanje na području

Bespravna izgradnja

U Općini Ilijaš su izraženi pritisci na prostor koji svakako imaju uticaj i na okoliš. Bespravna gradnja je jedan od najizraženijih pritisaka na prostor. Iako je na nivou Federacije BiH i Kantona Sarajevo donesen Zakon o prostornom uređenju, kao i Zakon o građenju FBiH, izražena potreba za obezbjeđenjem stambenog prostora i migracije stanovništva, posebno u poslijeratnom periodu, doveli su do situacije nepoštivanja zakonskih propisa. Zbog političke situacije u državi i Općini, organiziranosti inspekcijских službi u Kantonu i malog broja inspektora, inspekcijske službe nisu mogle spriječiti «najezdu» stambenih objekata na području Općine.

Bez planske dokumentacije i samoinicijativno, gradili su se objekti u periodu od 14 godina, tako da na području Općine Ilijaš trenutno ima više bespravno sagrađenih naselja. Bespravnu gradnju podsticale su i Odluke o legalizaciji objekata kojih je u poslijeratnom periodu bilo više i koje su podsticale bespravne graditelje na bespravnu izgradnju, obzirom da je postojala mogućnost legalizacije bespravno sagrađenih objekata i to pod veoma malim, ili nikakvim finansijskim uslovima.

Zbog specifičnog položaja Općine Ilijaš i činjenice da su naselja u ruralnom, planinskom dijelu Općine bila potpuno porušena, ratna razaranja ne samo objekata već i kompletne infrastrukture, kao i privrednih objekata usloveli su migraciju stanovništva sa gornjeg dijela Općine i naseljavanje u užem urbanom dijelu. Usljed toga, došlo je do neracionalnog korištenja prostora, prevelike koncentracije stanovništva u užem urbanom dijelu, a ruralnim naseljima, lijevo i desno od magistralnog puta ostala su nenaseljena područja.

Bespravna izgradnja za posljedicu ima neriješenu infrastrukturu, narušen izgled naselja i zgrada, te loš standard življenja stanovnika. Naime, postojeća infrastruktura se samom upotrebom i korištenjem uništava, građani samoinicijativno grade nove saobraćajnice koje nemaju ni minimum zadovoljenih standardnih normi, u saradnji sa komunalnim institucijama se bespravno priključuju na vodu, struju, što povećava potrošnju i gubitak vode, te povećava cijenu vode. Samim tim otvaraju se nove septičke jame, obzirom da u Općini ne postoji kanalizacioni sistem, što svakako utiče na standard življenja i sam okoliš i prostor.

Neracionalno korištenje prostora izazvano ratnim razaranjem, nedovoljnim brojem privrednih subjekata ili drugih objekata za upošljavanje, neregulisan javni gradski prijevoz, posebno u gornjem dijelu Općine, izazvalo je migracije stanovništva i naseljavanje u užim urbanim dijelovima Općine, a nepostojanje privrednih objekata neodrživ povratak u povratničkim naseljima.

Planska dokumentacija

Područje Općine pokriveno je provedbeno planskom dokumentacijom. Neki od Regulatornih planova izrađeni su prije 20-ak godina. Zbog promjene uslova i načina života, neophodno je izvršiti izmjenu istih.

Za Kanton Sarajevo prostorno-plansku dokumentaciju radi Zavod za planiranje razvoja Kantona Sarajevo, što je nedovoljno, obzirom na velike potrebe za izmjenom i izradom novih planova, ne samo za područje Općine Ilijaš, nego i ostale općine u Kantonu.

Nažalost, edukacija i informiranost građana u ovoj oblasti je na niskom nivou. Bez obzira što su sve informacije dostupne svima, građani nemaju kulturu ni naviku da se informišu i da traže informacije koje su svakako dostupne svima. Kod izrade prostorno-planske dokumentacije učešće javnosti nije ograničeno, planovi su javni i dostupni svima. Održavaju se javne rasprave prije donošenja planske dokumentacije, ali zainteresovanost javnosti za upoznavanje iz ove sfere življenja je vrlo mala ili nikakva, tako da se na javnim raspravama

prije donošenja planova, pojavi mali broj zainteresovanih. U posljednjem periodu, napredak elektronske tehnike i obrazovanje građana u sferi kompjuterske tehnike, možda, poboljša saznanja i dostupnost informacija u oblasti prostora i okoliša.

Urbano zelenilo

Prve stambene zgrade kolektivnog stanovanja u Općini Ilijaš su nastale prema urbanističkim standardima sa dosta parkovskih površina ili su okružene urbanim zelenilom i visokim rastinjem koje se godinama redovno održava.

Uz kompleks nekadašnje Direkcije Željezare izgrađen je park, koji i danas postoji i koji se, uz pomoć KJKP „Rad“ - Radne jedinice Ilijaš, održava i uređuje bez obzira na stanje objekta u samom parku. Na mjestu postojećeg parka, 2007. godine, izgrađeno je spomen obilježje na način da postojeći objekat svojim izgledom i dodatnim zelenilom nije narušilo izgled parka.

Neposredno uz uži urbani dio u Ilijašu postoji kompleks zaštitnog zelenila na kojem je izgrađen gradski stadion.

U užem urbanom dijelu grada nalazi se groblje, mezarje i šehidsko mezarje koja svojim izgledom i okolnim rastinjem upotpunjavaju kolekciju urbanog zelenila na području grada.

Nažalost, ratna dejstva su dovela do uništavanja zelenila i stabala, a i sama starost stabala dovela je do stanja koje je zahtijevalo sječu i sadnju novih sadnica.

Privatizacija preduzeća, potreba za parking prostorima usljed povećanje broja automobila i izgradnja novih objekata doveli su do smanjenja površina urbanog zelenila.

3.7.2. Identifikacija i analiza problema

RB	PROBLEM	UZROCI PROBLEMA	POSLEDICE PROBLEMA / MOGUĆI UTICAJI
1.	Bespravna izgradnja	Nekontrolirana izgradnja Neprovođenje zakonske regulative Nedovoljan broj inspektora Donošenje odluke o legalizaciji	Neriješena infrastruktura Estetski izgled naselja i grada Standard života Neplanska izgradnja
2.	Neracionalno korištenje prostora	Ratna razaranja Nedovoljan broj privrednih ili drugih objekata za upošljavanje Uslovi življenja Regulisanje javnog gradskog prevoza na cijelom prostoru Općine	Migracija stanovništva i naseljavanje na užem urbanom dijelu grada Neodrživ povratak
3.	Planska dokumentacija	Zastarjeli planovi Sporost u donošenju planova Neprovodivost planova	Neplanska izgradnja Neracionalno korištenje prostora Neadekvatno upravljanje razvojem
4.	Nedovoljna informiranost i edukacija građana	Nedovoljna posvećenost okolišnoj problematici	Neplansko zauzimanje prostora Loše provođenje

3.7.3. Ciljevi

U skladu sa analizom navedenih problema, ciljevi Općine u upravljanju prostorom su:

- zaustaviti bespravnu izgradnju primjenom postojećih zakonskih propisa i pojednostavljuvanjem zakonske regulative, te boljim inspekcijskim nadzorom;
- planska izgradnja infrastrukture i privrednih objekata koji će omogućiti upošljavanje radno sposobnog stanovništva, te uspostava javnog gradskog prevoza;
- uspostaviti više planskih kuća koje bi brže i efikasnije radile na izradi i izmjeni planske dokumentacije, uz blagovremeno i potpuno upoznavanje i edukaciju građana.

3.8. Privreda i okoliš

3.8.1. Stanje na području

3.8.1.1. Poljoprivredna proizvodnja

Prema reljefnim karakteristikama, poljoprivredno zemljište Općine se može podijeliti u ravničarski dio u dolini rijeke Bosne, tj. urbane zone grada Ilijaša sa okolnim selima i planinski dio Općine koji čine naselje Srednje sa okolnim selima i područje Nišičke i Crno-riječke visoravni sa pripadajućim selima. Za ravničarski dio Općine karakterističan je poluintenzivni i ekstenzivni način poljoprivredne proizvodnje, kao što je stočarstvo, uzgoj i držanje muznih krava, tov junadi, tov pilića i uzgoj ovaca, zatim proizvodnja povrća i u novije vrijeme, intenzivnija voćarska proizvodnja po modelu uzgoja plantažnog voćarstva. Najvećim dijelom, proizvodnja u svim granama poljoprivrede je niske produktivnosti i služi za zadovoljenje vlastitih potreba za hranom, a manji dio se plasira na tržište.

U planinskom dijelu Općine obrada poljoprivrednog zemljišta je uglavnom ekstenzivna. Dominiraju prirodni pašnjaci i livade sa manjim enklavama oranica na kojima se najčešće uzgajaju krompir i žitarice.

Poljoprivredni proizvođači se sve više opredjeljuju za organsku proizvodnju sa što manje korištenja hemijskih supstanci.

Općina Ilijaš već tri kalendarske godine vodi akciju stimuliranja proizvođača uz pomoć podsticajnih mjera koje iznose preko 500.000 KM.

Ratarska proizvodnja

Tabela 3. Pregled ostvarenja plana sjetve za 2006. godinu

Kultura	Ostvareno u ha
Povrtlarske kulture	302
Jara žita	220
Stočno krmno bilje	96
Ukupno	618

Na osnovu navedenih pokazatelja, može se zaključiti da je ratarska proizvodnja usmjerena na zadovoljenje sopstvenih potreba, odnosno da se sasvim mali dio plasira na tržište, tj. zelenu pijacu. Zapaža se vrlo niska proizvodnja svih ratarskih kultura zbog nepostojanja prerađivačkih kapaciteta u bližem okruženju. Ekstenzivan način uzgoja i nedovoljna primjena agrotehnike imaju pozitivan uticaj kad je u pitanju očuvanje životne sredine, ali s druge strane ekonomski pokazatelji su neumoljivi.

U ovakvim uslovima organska proizvodnja mogla bi biti jedna od starteških opredjeljenja u proizvodnji hrane za tržište.

Otežavajuća okolnost za organiziranje intenzivne poljoprivredne proizvodnje predstavlja usitnjenost posjeda i nemogućnost obrade teškom mehanizacijom zbog nagiba terena, usitnjenosti i nepristupačnosti.

Tabela 4. Broj poljoprivrednih gazdinstava u Općini Ilijaš prema veličini posjeda (1991)

Veličina posjeda (ha)	Br. poljoprivredna gazdinstava
do 1	1.849
od 1-3	1.283
od 3 - 5	438
preko 5	413
Ukupno	3.983

Stočarska proizvodnja

Stočarska proizvodnja predstavlja okosnicu razvoja primarne poljoprivredne proizvodnje na području Općine.

Tabela 5. Pregled brojnog stanja stočnog fonda u 2006. godini

Vrsta stoke i domaćih životinja	Brojno stanje
Goveda	2.120
Ovce	10.350
Konji	137
Živina	13.270

Karakteristika stočarske proizvodnje je da je organizovana na principima ekstenzivnog načina držanja i uzgoja stoke, tj. bez primjene savremenih tehnologija uzgoja sa izuzetkom jedne farme za tov junadi kapaciteta 200 grla u turnusu vlasnika Mujnović Ćamila iz Kadrića. Ostali dio poljoprivrednih gazdinstava koji bi se mogli nazvati robnim proizvođačima ekstenzivnog načina držanja i uzgoja stoke posjeduju 2-5 grla krupne stoke ili 40-100 ovaca i prema procjenama, na području Općine Ilijaš, takvih ima oko 300.

Sa tačke gledišta zaštite i očuvanja životne sredine najveći problem predstavljaju izgradnja staja u naseljenim područjima, odlaganje stajnjaka i njegovo neadekvatno korištenje i primjena. Problem se djelimično pokušava riješiti zakonskom regulativom, tj. pravilnikom o uslovima i načinu držanja stoke na području Općine Ilijaš, gdje su predviđene zone zabrane držanja stoke u gradskim dijelovima i uslovi za držanje u ostalim dijelovima. Međutim, ekonomski faktor presudno utiče da se neki aspekti tog pravilnika uopće ne poštuju.

Voćarska proizvodnja

Postojeće stanje u voćarskoj proizvodnji nije zadovoljavajuće, obzirom na površine pod voćnjacima, broj stabala i njihov prinos i uništenost zasada u toku rata.

Za sve postojeće voćne vrste na području Općine Ilijaš se može reći da daju veoma male prinose. Pored toga, oscilacije u rodu su također odlika voćarske proizvodnje na ovom području.

Tabela 6. Ukupan broj voćnih stabala

Vrsta voća	Broj rodnih stabala
Trešnja	3.282
Višnja	778
Jabuka	8.750
Kruška	2.780
Dunja	273
Šljiva	80.325
Orah	670

U poslijeratnom periodu, oko 40 poljoprivrednika sa područja Općine Ilijaš je zasadilo nove zasade voća plantažnog tipa sadnje sa ukupno preko 10 ha voćnjaka po savremenijim načinima uzgoja i tehnologije koji podrazumijevaju primjenu i tretiranje pesticidima. U tom dijelu potrebno je kroz sistem edukacije obratiti posebnu pažnju da se ta hemijska sredstva koriste na pravilan način kao prevencija neškodljivog djelovanja na okoliš.

Generalno posmatrajući razvoj primarne poljoprivredne proizvodnje na području Općine Ilijaš sa aspekta održivosti razvoja i s tim u vezi zaštite i očuvanja životne sredine treba da se zasniva na planovima razvoja i instrumentima razvojne politike koji će vrednujući prirodne resurse kriterijuma tržišne ekonomije održavati i poštovati ekološku ravnotežu.

Zaostala poljoprivreda Općine, koja posjeduje znatne kapacitete zemljišta ne može svoj razvoj zasnivati na stečenim pravima, tehnikama i tehnologijama korištenja, koje degradiraju zemljište kao resurs, već uvođenjem novih i modernizacijom postojećih tehnologija.

3.8.1.2. Industrijska proizvodnja

Metalna industrija

Važni segmenti metalske industrije su Željezara Ilijaš, nekada najveći kolektiv u Općini koji je zapošljavao 4.000 radnika, a danas radi minimalnim kapacitetom sa 300 uposlenih. Negativni uticaj na okoliš manifestuje se kroz emitovanje gasova, dima i prašine prema okolnim naseljima. Potrebno je poduzeti mjere zaštite kao što je sadnja zelenila u krugu fabrike i uspostaviti veću kontrolu emisije svih elemenata koji se oslobađaju prilikom proizvodnje u Željezari Ilijaš. Drugi dio Željezare Ilijaš je „MIK“ Ilijaš koji se nalazi u Starom Ilijašu, a bavi se uslužnim elektro radovima i radi minimalnim kapacitetima. Problem predstavlja to što je u krugu MiK-a lokacija za „GREBANI ASFALT“ veličine na hiljade kubika koja emituje određene plinove. Važni proizvodni kapaciteti u krugu željezare su: „ŠIDL“ koji se bavi proizvodnjom visokokvalitetne galanterije za dimnjake u domaćinstvima i industriji, a isti se izrađuju u većoj mjeri, od prirodnih materijala. Nije poznato koliko je njihov negativni uticaj na okoliš. Dva subjekta koja se bave otkupom sekundarnih sirovina: željeza, aluminija i bakra napravili su pozitivan ekološko-poslovan potez tako da sada otpad koji je bio na ulicama, rijekama i šumama pojedinci sakupljaju i predaju kod pomenutih subjekata uz novčanu naknadu. Negativna je strana što sakupljači sekundarnih sirovina nekontrolirano pale gumu i plastiku kako bi došli do bakra, što je česta pojava. „MIPOGRADNJA“ je građevinska firma koja u krugu posjeduje magacine i poslovne zgrade. Također je prisutna i fabrika namještaja „EZAM“.

Drvena industrija

Segmenti drvne industrije „Hidroinžinjeri“ nalazi se u Podlugovima, radi intenzivno na proizvodnji parketa od hrasta i bukve, a poznato je da tzv. Kotlovnica, koja se nalazi u naselju, emituje dim. Segmenti drvne industrije nalaze se u Donjoj Luci. Dvije pilane koje se bave proizvodnjom „eko-paleta“ i kartonske ambalaže i rezanjem građe svoj otpad koriste za proizvodnju eko-briketa. Isto se odnosi i na pilanu u Srednjem koja koristi vlastiti otpad za samozagrijavanje. Veliki problem predstavljaju mini pilane na brdsko-planinskom području koje otpad iz pilana spaljuju nekontrolisano i što bespravno otuđuju šumu, ne vodeći računa o kvalitetu drvne mase, a što dovodi do narušavanja šumskog reda, pejzaža i dr.

Legalni eksploatatori šuma „Sarajevo šume“ intenzivnom i nekontroliranom sječom ulaze u dubinu šuma, prave puteve, te uništavaju ugrožene vrste gljiva i rijetke biljne vrste. Intenzivna eksploatacija se često vrši uz izvorišta, što dovodi do gubitka pitke vode.

Kamenolomi

Eksploatacija kamena najintenzivnija je u dva kamenoloma Zenik i Rača. Eksploatacija narušava pejzaž, stvaraju se čestice prašine koja se obrušava u tokove rijeka Misoče i Rače.

Pogotovo je ugrožena rijeka Misoča, jer prilikom transporta teških kamiona oblaci prašine i dima završavaju u rijeci koja se koristi kao pitka voda za Ilijaš i okolna naselja.

Asfaltne baze

Dvije asfaltne baze u Misoči proizvode asfalt. Prilikom proizvodnje emituju se razne čestice koje negativno utiču na okoliš, a opasan otpad se odlaže u rijeku Misoču.

Fabrika boja i lakova „Megatti“

Fabrika boja i lakova „Megatti“ u svojoj proizvodnji ne poštuje potrebne ekološke standarde. Sve hemijske supstance ispušta u rijeku Misoču tako da su, u proteklom periodu, bila česta trovanja ribe, kao što se desilo u julu 2006. godine. Nadležene inspekcije su više puta izlazile na teren i sačinjavale zapisnik.

3.8.1.3. Trgovina

Trgovinska djelatnost je doživjela trend kroz otvaranje mnogih mini trgovina koje nude veliki asortiman roba. Međutim, zbog nekontroliranog uvoza i poroznosti granica nije sigurno da su proizvodi kontrolirani od strane nadležnih veterinarskih službi koji se bave kontrolom kvaliteta. Potrebno je povesti širu akciju o značaju vlastite proizvodnje životnih namirnica i vršiti strateško otkupljivanje proizvoda koji su višak putem zadruga ili od strane prerađivačkih kapaciteta.

3.8.1.4. Turizam

Prirodni turistički kapaciteti na Općini Ilijaš su ogromni. Pored Bijambara koje predstavljaju zaštićeno područje, tu se nalazi i niz turističkih destinacija u netakutoj prirodi (pejzaži, izvorišta, izvori tople vode, panorame, potoci, vrleti, visoravni, kanjoni, te niz kulturno-historijskih spomenika). Problem je što se o ovim prirodnim i kulturno-historijskim atrakcijama malo zna. Neophodno je minimalno uređenje atraktivnih prostora, jačanje propagande za postojeće resurse, te uređenje infarstrukture.

Loš uticaj na okoliš je što se primarni otpad kao što su kućanski aparati i drugi otpad iz stambenih objekata od strane građana odlaže blizu ovih odredišta, odnosno što rijetki turisti boraveći na tim destinacijama ostavljaju iza sebe sekundarni otpad.

Potrebno je izvršiti edukaciju stanovništva o značaju i mogućnostima turizma, jer postoje sve pretpostavke za razvoj seoskog ekološkog turizma na području Općine Ilijaš.

3.8.1.5. Saobraćaj

Saobraćaj, kao važna privredna grana, nosi sa sobom određene rizike. Evidentno je da je broj vozila u odnosu na period rata veći. Problem predstavlja što su vozila dotrajala, bez katalizatora sa zastarjelim motorima i sa nedovoljnim sagorijevanjem. Saobraćajnice prolaze kroz naseljena mjesta, tako da postoji hemijsko zagađivanje poljoprivrednih površina usljed blizine putnih komunikacija, kao i direktno i indirektno ugrožavanje stanovništva (prašina, kao i izduvni gasovi). Neophodno je podizanje javne svijesti o očuvanju okoliša, npr. korištenje valstutih automobila u manjoj mjeri, veće korištenje javnog prevoza, smanjiti buku kroz izgradnju prirodnih i vještačkih barijera, kao i izgrađivati kvalitetnije saobraćajnice.

3.8.2. Identifikacija i analiza problema

RB	PROBLEM	UZROCI PROBLEMA	POSLEDICE PROBLEMA / MOGUĆI UTICAJI
1.	Nedovoljna poljoprivredna proizvodnja	Neplansko obrađivanje poljoprivrednog zemljišta Needuciranost seoskog stanovništva o značaju poljoprivrede Neizgrađenost ekonomskog sistema proizvodnje i prodaje što pasivizira poljoprivredne proizvođače Nepostojanje kontrolisanog strateškog razvoja poljoprivrede, kao i organizaciono-funkcionalnog uređenja Neuključenost stručnih ljudi u proces rada	Nedostatak kvantitativnog i kvalitativnog poljoprivrednog proizvoda Povećanje cijena poljoprivrednih proizvoda Nezaposlenost Pojava određenih bolesti usljed nekvalitetne proizvodnje Nekonkurentnost u spoljnoj i unutarnjoj trgovini Povećan uvoz robe sumnjivog i dotrajalog kvaliteta Direktno ugrožavanje lokalnog i državnog budžeta
2.	Uvoz stoke, mesa i mesnih proizvoda	Nedovoljna carinska kontrola Neadekvatna opremljenost veterinarskih službi Neodgovarajuće stimulative mjere države prema proizvođačima Male cijene Nerealna konkurencija Potiskivanje izvornih pasmina Nedostatak strategije razvoja kompletnog stočarstva u BiH Očuvanje i posticaj prirodnih površina za uzgoj stoke	Potiskivanje domaće proizvodnje Direktan uticaj na zdravlje potrošača Direktan uticaj na proizvodnju stočnog fonda Smanjen interes proizvođača za proizvodnju Nedovoljna uposlenost ruralnog stanovništva što se odražava na migracije stanovnika iz sela u grad
3.	Nepostojanje certifikacije stoke	Nepostojanje adekvatnih službi i kadra Nedovoljna koordinacija veterinarske inspekcije i izvršne vlasti	Pojava uzgoja zaražene stoke Direktno i indirektno osiromašenje seoskog stanovništva Pojava stočnih bolesti
4.	Neiskorištavanje nusprodukata iz drvne, hemijske i metalne industrije	Nepostojanje postrojenja za preradu nusprodukata	Nekontrolisano odlaganje i spaljivanje nusprodukata
5.	Nedovoljno iskorišteni turistički potencijali	Nepostojanje turističke zajednice Općine Ilijaš Nedovoljna educiranost stanovništva o turističkim potencijalima	Nedovoljna ekonomska dobit

6.	Zastarjele i neuređene saobraćajnice	Neadekvatno održavanje saobraćajnica	Hemijsko zagađenje poljoprivrednih površina usljed blizine putnih komunikacija Veći broj saobraćajnih udesa
----	--------------------------------------	--------------------------------------	--

3.8.3. Ciljevi

U skladu sa analizom navedenih problema, ciljevi Općine u oblasti privrede su:

- Poljoprivrednu proizvodnju razviti na ekološkim standardima i to kod određenog broja proizvođača, a strateški educirati stanovništvo o značaju proizvodnje hrane u domaćinstvima uz maksimalno angažovanje stručnjaka iz ove oblasti;
- Izraditi strategiju razvoja stočarstva;
- Stvoriti povoljan ambijent za izgradnju fabrika metalne, drvne i drugih industrija, koristeći postojeće kapacitete, uz obavezno uvođenje ekoloških standarda prema principu EU u projektovanju istih;
- Svim industrijskim zagađivačima putem zakonskih normi nametnuti sve ekološke standarde koje moraju ispuniti;
- Povećati sakupljanje i iskorištavanje nusprodukata iz drvne, hemijske i metalne industrije;
- Kod eksploatacije šume i kamena obavezno raditi na temeljitoj sanaciji terena uz što manje uništavanje prirodnih i kulturnih dobara, a posebno vršiti obnovu uništenog biljnog i šumskog rastinja;
- Unaprijediti turističku ponudu sa tendencijom razvoja seoskog ekološkog turizma;
- Rekonstrukcija i modernizacija postojećih saobraćajnica.

3.9. Socijalna problematika i zdravstvena zaštita

3.8.1. Stanje na području

Socijalna problematika

Stalno suočavanje sa porastom broja stanovnika, broja nezaposlenih i porastom broja penzionera je problem s kojim se susreće i Općina Ilijaš. Povećanje broja stanovnika u urbanoj sredini s jedne strane i velika udaljenost mjesnih zajednica i sela s druge strane su faktori koji imaju negativan uticaj na ostvarivanje prava iz oblasti socijalne i zdravstvene zaštite.

Općina Ilijaš, iako pripada Kantonu Sarajevo, ima najlošiju socijalnu sliku, a što je vidljivo iz slijedećih parametara:

- 2.817 penzionera, čija prosječna penzija iznosi 195 KM, a preko 80% penzionera ima minimalnu penziju;
- 4.781 lice je prijavljeno na Zavod za zapošljavanje (Biro Ilijaš), od čega 2.595 žena;
- 2.214 zaposlenih, od čega 709 u vanprivredi, a 1.505 u privredi i samostalnom privređivanju;
- 1.472 lica (579 porodica) koja borave u Općini Ilijaš kao raseljene osobe iz drugih općina, uglavnom istočnog dijela Republike Srpske.

Ovi podaci ukazuju na to da značajan broj stanovnika Općine treba neki vid socijalne zaštite. Ukupan broj korisnika Centra za socijalni rad u 2005. godini iznosio je 2.824.

Socijalnu zaštitu stanovništvo, odnosno korisnici ostvaruju putem tri institucije:

- *JU Kantonalni centar za socijalni rad (Služba Ilijaš)* koji svojom djelatnošću pokriva oblast socijalnog rada, socijalne i porodične zaštite,
- *Općinska služba za rad, zdravstvo, socijalna pitanja, raseljena lica i izbjeglice* koja omogućava ostvarivanje prava, odnosno:
 - o isplatu naknade za dječiji dodatak - 1.815 korisnika (3.126 djece),
 - o nadoknada porodiljama u trajanju od godinu dana (32 u radnom odnosu i 159 na birou)
 - o jednokratna pomoć porodiljama (oko 10 mjesečno)
 - o hrana za novorođenče u trajanju od 6 mjeseci (oko 10 mjesečno)
 - o subvencije za boravak djece u vrtiću (8 korisnika)
 - o civilne žrtve rata (35 lična i 96 korisnika porodična invalidnina),
- *Općinska organizacija Crvenog križa* koja organiziranjem dobrovoljnog davanja krvi, prikupljanjem i podjelom paketa sa hranom i odjećom, podjelom ortopedskih pomagala, kućnom njegom i sl. pruža pomoć ugroženim kategorijama stanovništva, kao što su penzioneri, samohrane majke i nezaposleni.

Federalnim, odnosno Kantonalnim Zakonom o socijalnoj zaštiti, zaštiti civilnih žrtava rata i porodica sa djecom, prava koje pojedine kategorije stanovništva ostvaruju finansiraju se iz budžeta Kantona Sarajevo (resornog Ministarstva), a realizuju se preko naprijed navedenih službi.

Pored navedenog, svake godine u budžetu Općine, na osnovu Odluke i Pravilnika koje je donijelo Općinsko Vijeće, planiraju se (izdvajaju) sredstva u visini cca. 40.000 KM za novčanu pomoć namijenjenu prvenstveno za liječenje i teško materijalno stanje u porodici.

Teška ekonomska situacija je, posebno u posljednjih nekoliko godina, dovela do porasta slučajeva nasilja u porodici, porast uživaoca droge, alkohola i drugih opojnih sredstava.

Na području Općine Ilijaš registrirano je 36 djece sa posebnim potrebama koja pohađaju ustanove po gradu namijenjene za odgoj i obrazovanje ovakve djece, a što predstavlja dodatni problem i djeci i njihovim roditeljima (prevoz, stalni boravak i obaveze tokom cijelog

dana, već materijalna izdavanja, itd.). U svrhu zaštite interesa ove djece i njihovih roditelja, u Općini je osnovano udruženje „Budi mi drug“.

Ekonomska situacija i postojeći sistem socijalne zaštite onemogućavaju potpuno ostvarivanje prava na socijalnu zaštitu velikog broja stanovnika Općine. Nedostatak sveobuhvatne procjene socijalnog statusa i potreba građana, zastario pravni okvir, ograničena sredstva za socijalnu zaštitu, u znatnoj mjeri, utiču na neostvarivanje ili djelimično ostvarivanje socijalne sigurnosti.

Izdavanjem većih sredstava, boljom koordinacijom subjekata koji se bave ovim problemima, kvalitetnijim radom na terenu, rješavanjem ove problematike na državnom nivou, stanje u ovoj oblasti bi se znatno unaprijedilo.

Zdravstvena zaštita stanovnika

Zdravstvena zaštita u Kantonu Sarajevo je regulirana Zakonom o zdravstvenoj zaštiti i Zakonom o zdravstvenom osiguranju FBiH. Zdravstvena zaštita stanovništva na području Općine Ilijaš je organizirana kroz rad četiri Kantonalne javne ustanove / institucije.

1. Javna ustanova „Domovi zdravlja“ Sarajevo – Dom zdravlja Ilijaš, sa područnim ambulantama u Srednjem, Gajevima i Kamenici.
Dom zdravlja Ilijaš, sa osnovnim zadatkom primarne zdravstvene zaštite, upošljava 41 zdravstvenog radnika i to 7 ljekara opće prakse, 4 ljekara specijalista, 4 stomatologa, 26 medicinskih tehničara i 11 lica kao pomoćno osoblje.
2. Javna ustanova „Apoteke Sarajevo“ sa apotekama u Ilijašu i Srednjem, sa ukupno 7 uposlenih (6 u Ilijašu i 1 u Srednjem), ima zadatak da lijekovima opskrbi stanovništvo na području Općine Ilijaš.
3. Javna ustanova „Zavod za hitnu medicinsku pomoć“, sa svojim punktom u Ilijašu i 3 uposlenika (1 ljekar, 1 medicinski tehničar i 1 vozač), ima zadatak da pruži zdravstvene usluge van radnog vremena Doma zdravlja Ilijaš.
4. Javna ustanova „Zavod za zdravstvenu zaštitu žena i materinstva“, sa svojom ambulantom u Ilijašu i 4 uposlena (1 ljekar, 2 medicinske sestre i 1 spremačica), se brine o ovom vidu zdravstvene zaštite.

Pomenute ustanove pokrivaju domen primarne zdravstvene zaštite, dok se sekundarna zdravstvena zaštita realizira u bolnicama u Sarajevu.

Rezimirajući opće stanje po pitanju zdravstvene zaštite u Općini Ilijaš može se konstatirati slijedeće:

- bolje riješena nego u drugim kantonima, obzirom da se veliki broj stanovnika iz susjednih općina (Zeničko-dobojskog kantona) prijavljuje na područje Općine Ilijaš radi ostvarivanja prava iz ove oblasti
- nedovoljno dobro riješena obzirom da se za svaki specijalistički pregled moraju koristiti usluge kliničkih centara u Sarajevu, a i trenutni broj uposlenih i oprema kojom raspolazu zdravstveni radnici u Ilijašu ne zadovoljavaju potrebe svih onih koji koriste zdravstvene usluge.

3.8.2. Identifikacija i analiza problema

RB	PROBLEM	UZROCI PROBLEMA	POSLEDICE PROBLEMA / MOGUĆI UTICAJI
1.	Pad nataliteta	Socijalna nesigurnost, nezaposlenost Stanje zdravstva	Smanjenje populacije (bijela kuga)
2.	Nedovoljna zaposlenost	Raspad velikih preduzeća (Željezara, Bosna, i dr.)	Oslanjanje na socijalna primanja i Boračko invalidsku zaštitu (BIZ)
3.	Neuslovno stanovanje i nezadovoljavajući sanitarno-higijenski uvjeti	Neimaština, nedovoljna izgradnja infrastrukture (kanalizacija) Nedovoljna edukacija o tom pitanju	Narušen prostorni razmještaj stanovništva Oboljevanje od zaranih bolesti
4.	Nedovoljna kontrola prehrambenih namirnica	Nedostatak sredstava i laboratorija za ispitivanje kvaliteta Inspeksijske službe	Konzumiranje zagađene hrane koja dovodi do zaraznih oboljenja
5.	Nedovoljna edukacija i nivo svijesti	Nedovoljno sredstava i stručnog kadra u ovoj oblasti	Lošiji kvalitet življenja i socio-zdravstveno stanje

3.8.3. Ciljevi

U skladu sa analizom navedenih problema, ciljevi Općine u oblasti socijalne problematike i zdravstvene zaštite su:

- Poboljšati kvalitet pružanja usluga socijalne i zdravstvene zaštite stanovnika;
- Veće povoljnosti kod otvaranja srednjih i većih preduzeća;
- Poboljšati sanitarno-higijenske uslove u novoizgrađenim naseljima;
- Edukacija i povećan nivo svijesti.

4. UTVRĐIVANJE OKOLIŠNIH PRIORITETA

Na osnovu procjene trenutnog stanja okoliša, u okviru svake tematske oblasti definirani su okolišni problemi. Odabir prioriteta je izvršen sistemom glasanja od strane javnosti (okrugli sto), a kriteriji koji su uzeti u obzir pri rangiranju problema i utvrđivanju prioriteta su slijedeći:

- uticaji na zdravstveno stanje stanovništva,
- rizik po ekoisteme i
- uticaj na ukupan kvalitet života.

Lista odabranih okolišnih prioriteta je data u Tabeli 7.

Tabela 7. Lista okolišnih prioriteta u Općini Ilijaš

Upravljanje kvalitetom zraka	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Zagađenje zraka iz saobraćaja ▪ Zagađenje zraka iz kamenoloma ▪ Zagađenje zraka zbog nelegalnog spaljivanja plastike i otpada
Vodosnabdijevanje i otpadne vode	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Neadekvatna zaštita i nadzor vodozahvata za pitku vodu ▪ Neracionalno korištenje vode i zastarjelost i oštećenje vodovodne mreže ▪ Nepostojanje kanalizacione mreže i prečistaća u pojedinim dijelovima Općine
Upravljanje zemljištem	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Neracionalno korištenje zemljišta ▪ Erozija zemljišta ▪ Miniranost poljoprivrednog zemljišta
Upravljanje šumama i šumskim zemljištem	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nekontrolirana sječa šuma ▪ Nedovoljna preventivna zaštita šumskog fonda ▪ Miniranost šumskih površina
Upravljanje otpadom	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nekontrolirano odlaganje pojedinih vrsta otpada ▪ Neuređeno sakupljanje i sortiranje otpada ▪ Nepostojanje sistema reciklaže
Upravljanje prostorom	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Bespravna izgradnja ▪ Neracionalno korištenje prostora ▪ Zastarjela planska dokumentacija
Biodiverzitet, prirodno i kulturno-historijsko naslijeđe	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Ugroženost ekosistema - habitata ▪ Ugroženost i nedovoljna zaštita biljnih i životinjskih vrsta, kao i ljekovitog bilja i gljiva ▪ Ugroženost i nezaštićenost prirodnog i kulturno-historijskog naslijeđa
Privreda i okoliš	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Nedovoljna poljoprivredna proizvodnja ▪ Nedovoljno iskorišteni turistički potencijali ▪ Zastarjele i neuređene saobraćajnice
Socijalna problematika i zdravstvena zaštita	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Pad nataliteta ▪ Nedovoljna uposlenost ▪ Nedovoljna edukacija i nivo svijesti građana u oblasti okoliša

5. AKCIONI PLAN

TEMATSKA OBLAST: UPRAVLJANJE KVALITETOM ZRAKA

Problem: Zagađenje zraka iz saobraćaja

AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Smanjiti zagađenje zraka				
Pojačati saobraćajnu kontrolu tehničke ispravnosti vozila	Policija, Inspekcijske službe	Kontinuirano	Ø	Ø
Propagiranje uvođenja gasa za automobile	Ministarstvo za prostorno uređenje i zaštitu okoliša KS, Ministarstvo okoliša i turizma FBiH, sredstva informisanja	Kontinuirano	1.000 / god.	Državni, federalni, kantonalni i općinski budžet
Uspostavljanje zelenog pojasa uz saobraćajnice	Nadležna služba Općine, Agencija za autoceste FBiH, JKP „Park“, Direkcija za ceste Kantona i FBiH, nadležna ministarstva KS i FBiH	Kontinuirano	100.000 / god.	Državni, federalni, kantonalni i općinski budžet
Uvesti praćenje kvaliteta zraka na području Općine	Ministarstvo za prostorno uređenje i zaštitu okoliša KS, Hidrometeorološki zavod FBiH	Kontinuirano	Naknadno će se utvrditi	Donacije

TEMATSKA OBLAST: UPRAVLJANJE KVALITETOM ZRAKA

Problem: Zagađenje zraka iz kamenoloma					
AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI	
Cilj: Uvesti eko standarde u tehnologije za eksploataciju kamena i kompletne mehanizacije					
Evidentirati kamenolome i vrste tehnologija	Općina	3 mjeseca	Ø	Ø	
Pokrenuti inicijativu za pribavljanje okolišne dozvole	Nadležna služba Općine	6 mjeseci	Ø	Ø	
Problem: Zagađenje zraka zbog nelegalnog spaljivanja plastike i otpada					
AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI	
Cilj: Spriječiti nelegalano spaljivanje otpada					
Pojačana kontrola i sprječavanje spaljivanja otpada	Policija, Inspekcija okoliša Kantona Sarajevo Ekološka inspekcija	Kontinuirano	Ø	Ø	
Sakupljanje sekundarnih sirovina i usmjeravanje istih na obradu u fabrike	Vlasnici preduzeća, javna komunalna preduzeća, građani	Kontinuirano	Ø	Ø	
Apeliranje i edukacija stanovništva na temu opasnosti od spaljivanja otpada	Nadležna služba Općine, NVO, mediji	Kontinuirano	1.000 / god.	Općinski budžet	

TEMATSKA OBLAST: VODOSNABDIJEVANJE I OTPADNE VODE

Problem: Neadekvatna zaštita i nadzor vodozahvata za pitku vodu					
AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI	
Cilj: Regulisati pitanje otpadnih voda uzvodno od vodozahvata u saradnji sa Općinom Breza					
Organizirati sastanak sa predstavnicima Općine Breza	Općina, JKP „Vodostan“ Ilijaš, JKP iz Breze	3 mjeseca	Ø	Ø	
Inicirati izradu projektne dokumentacije Općine Breza	Općina, nadležna inspekcija KS	4 mjeseca	Ø	Ø	
Zabraniti rad Kamenoloma II Zenik	Općina, nadležno ministarstvo FBiH	6 mjeseci	Ø	Ø	
Zabraniti eksploataciju šume u vodozaštitnoj zoni	Sarajevo šume, mjesne zajednice	6 mjeseci	Ø	Ø	
Asfaltirati saobraćajnice uz vodozahvat u dužini do 15 km	Općina, Direkcija za ceste KS	2 godine	1.500.000	Budžet Općine Ilijaš i Breza, kantonalni budžet, Direkcija za ceste KS	
Problem: Neracionalno korištenje vode i zastarjelost i oštećenje vodovodne mreže					
AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI	
Cilj: Rekonstrukcija vodovoda i racionalno korištenje vode					
Utvrđiti stanje vodovodne mreže	JKP „Vodostan“ Ilijaš	6 mjeseci	Ø	Ø	
Izraditi projektnu dokumentaciju za rekonstrukciju	JKP „Vodostan“ Ilijaš, nadležna služba Općine	12 mjeseci	20.000	Općinski budžet, JKP „Vodostan“ Ilijaš	
Izvođenje radova na rekonstrukciji vodovodne mreže	Izvođač radova, Općina	2 godine	Utvrđit će se na osnovu projektne dokumentacije	Općinski i kantonalni budžet, JKP „Vodostan“ Ilijaš, građani	
Tehnički prijem	Općina, JKP „Vodostan“ Ilijaš	3 mjeseca	10.000	Općinski budžet, JKP „Vodostan“ Ilijaš	

TEMATSKA OBLAST: VODOSNABDJEVANJE I OTPADNE VODE**Problem: Nepostojanje kanalizacione mreže i prečistača u pojedinim dijelovima Općine**

AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Izgradnja kanalizacione mreže i prečistača				
Utvrditi stanje na terenu	Općina, JKP „Vodostan“ Ilijaš, JP za „Vodno područje sliva rijeke Save“	6 mjeseci	Ø	Ø
Izraditi projektnu dokumentaciju	Općina, nadležno ministarstvo KS	do 10 godina (po fazama)	15.000 – 20.000 / god.	Općinski i kantonalni budžet, JKP „Vodostan“ Ilijaš, donacije
Izgraditi glavne kolektore sa prečistačima	Izvođač radova, Općina	do 10 godina (po fazama)	500.000 – 700.000 / god.	Općinski i kantonalni budžet, JKP „Vodostan“ Ilijaš, donacije, građani
Tehnički prijem i predaja na upravljanje	Općina, JKP „Vodostan“ Ilijaš	do 10 godina (po fazama)	5.000 / god.	Općinski budžet, donacije

TEMATSKA OBLAST: UPRAVLJANJE ZEMLJIŠTEM

Problem: Neracionalno korištenje zemljišta					
AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI	
Cilj: Izrada Strategije za zaštitu, upravljanje i korištenje zemljišta					
Analiza postojećeg stanja i uspostava baze podataka korištenja prostora uvažavajući ekonomski, socijalni i ekološki aspekt korištenja zemljišta	Nadležna služba Općine, Poljoprivredni fakultet, Ministarstvo za privredu KS	12 mjeseci	20.000	Općinski i kantonalni budžet, donacije	
Detaljna izrada pedoloških i bonitetskih karata poljoprivrednog zemljišta	Nadležna služba Općine, Poljoprivredni fakultet, Pedološki zavod	12 mjeseci	50.000	Kantonalni budžet, donacije	
Terensko istraživanje i fizičko-hemijska analiza poljoprivrednog zemljišta i izrada karata i baze podataka	Poljoprivredni fakultet, Pedološki zavod	12 mjeseci	50.000	Kantonalni budžet, donacije	

TEMATSKA OBLAST: UPRAVLJANJE ZEMLJIŠTEM

Problem: Miniranost poljoprivrednog zemljišta

AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Deminiranje poljoprivrednog zemljišta				
Identifikacija površina poljoprivrednog zemljišta i zemljišta koje predstavlja zone rizika, te obilježavanje tog zemljišta	Nadležne službe Općine, MAC BiH	6 mjeseci	2.000	Općinski budžet
Određivanje prioriteta u deminiranju	Općina	1 mjesec	Ø	Ø
Izrada projekta deminiranja	Nadležna služba Općine, MAC BiH	1 mjesec	Ø	Ø
Deminiranje zemljišta	Deminerska organizacija	Kontinuirano	Određit će se na osnovu projekta	Donacije
Izrada programa rekultivacije i privođenja poljoprivrednog zemljišta osnovnoj namjeni	Nadležna služba Općine, Vlasnici zemljišta	Kontinuirano	Određit će se na osnovu površine deminiranog zemljišta	Općinski budžet, vlasnici zemljišta

TEMATSKA OBLAST: UPRAVLJANJE ZEMLJIŠTEM

Problem: Klizišta i erozija					
AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI	
Cilj: Preventivno djelovanje i sanacija klizišta i erozionih zona					
Evidentiranje aktivnih, neaktivnih klizišta i erozionih zona	Općina	4 mjeseca	Ø	Ø	
Dobiti mišljenje nadležnih stručnih institucija	Općina	12 mjeseci	10.000	Općinski budžet	
Izrada projekata za sanaciju klizišta i erozionih zona	Općina, nadležno ministarstvo KS, Zavod za izgradnju KS	Kontinuirano	20.000 / god.	Općinski budžet, nadležno ministarstvo KS	
Radovi na sanaciji klizišta i erozionih zona	Izvođač radova, Zavod za izgradnju KS	Kontinuirano	150.000 / god.	Općinski budžet, nadležno ministarstvo KS	
Zabrana sječe na kliznim površinama i pošumljavanje klizišta i erozionih zona	Općina, Sarajevo šume	Kontinuirano	10.000 / god.	Općinski budžet, Sarajevo šume	

TEMATSKA OBLAST: UPRAVLJANJE ŠUMAMA I ŠUMSKIM ZEMLJIŠTEM

Problem: Nekontrolirana sječa šuma					
AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI	
Cilj: Kontrolirana sječa šuma					
Evidenirati područja gdje je izvršena nekontrolirana sječa	Kantonalna Uprava za šumarstvo, Sarajevo šume	6 mjeseci	Ø	Ø	
Sastanak sa privrednim subjektima nadležnim za gazdovanje šumama	Nadležna služba Općine, Kantonalna Uprava za šumarstvo	2 mjeseca	Ø	Ø	
Pojačan rad inspekcijских službi	Inspekcijска služba Kantona	Kontinuirano	Ø	Ø	
Uvesti „Info telefon“ za prijavljivanje šumskih krađa uz medijsko obavještavanje	Općina	2 mjeseca	1.000	Općinski budžet	
Spriječiti rad nelegalnih pilana	Inspekcijска služba Kantona	Kontinuirano	Ø	Ø	

TEMATSKA OBLAST: UPRAVLJANJE ŠUMAMA I ŠUMSKIM ZEMLJIŠTEM

Problem: Nedovoljna preventivna zaštita šumskog fonda

AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Sanitarna sječa i očuvanje postojećeg stanja				
Pojačati rad šumara na terenu	Općina	Kontinuirano	Ø	Ø
Učestaliji nadzor na terenu	Inspekcijaska služba Kantona	Kontinuirano	Ø	Ø
Problem: Miniranost šumskih površina				
AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Deminiranje šumskih površina				
Evidentirati minirane šumske površine	Nadležna služba Općine, MAC BiH	6 mjeseci	Ø	Ø
Izraditi plan i program deminiranja	Nadležna služba Općine, MAC BiH	6 mjeseci	Ø	Ø
Deminiranje terena	Deminerska organizacija	Prema planu i programu deminiranja	Utvrđit će se prema planu i programu deminiranja	Donacije

TEMATSKA OBLAST: UPRAVLJANJE OTPADOM

Problem: Nekontrolirano odlaganje pojedinih vrsta otpada (divlje deponije)

AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Ukloniti divlje deponije				
Izvršiti lociranje divljih deponija	Općina, JKP „Rad“	3 mjeseca	200	Općinski budžet
Izraditi plan za uklanjanje divljih deponija	Općina, JKP „Rad“	4 mjeseca	Ø	Ø
Angažovati radnike i obezbijediti mehanizaciju za uklanjanje deponija	Općina, JKP „Rad“	6 mjeseci	5.000	Općinski i kantonalni budžet
Urediti zemljište nakon uklanjanja divljih deponija	Općina	12 mjeseci	3.000	Općinski budžet
Cilj: Kompletno naseljeno područje uvesti u sistem KJKP „Rad“				
Izvršiti popis domaćinstava i utvrditi stanje putnih komunikacija	Općina, JKP „Rad“	3 mjeseca	500	Općinski budžet
Izraditi plan sa lokacijama za prikupljanje smeća	Općina, JKP „Rad“	4 mjeseca	200	Općinski budžet
Uputiti inicijativu nadležnom ministarstvu za proširenje područja na kojima će djelovati KJKP „Rad“	Općina	6 mjeseci	Ø	Ø

TEMATSKA OBLAST: UPRAVLJANJE OTPADOM

Problem: Neuređeno sakupljanje i sortiranje otpada					
AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI	
Cilj: Sistemski urediti sakupljanje i sortiranje otpada					
Utvrđiti stanje pokrivenosti Općine kontejnerima	Općina, KJKP „Rad“	3 mjeseca	300	Općinski budžet	
Određiti lokacije za postavljanje novih kontejnera	Općina, KJKP „Rad“	4 mjeseca	200	Općinski budžet	
Izvršiti nabavku novih kontejnera	Općina, Kanton, KJKP „Rad“	6 mjeseci	20.000	Općinski i kantonalni budžet	
Postaviti kontejnere	Općina, KJKP „Rad“	12 mjeseci	5.000	Općinski i kantonalni budžet	
Problem: Nepostojanje sistema reciklaže					
AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI	
Cilj: Uspostaviti sistem reciklaže na kantonalnom nivou					
Uputiti inicijativu nadležnom ministarstvu za uspostavljanje tehnološkog sistema reciklaže	Općina	1 mjesec	Ø	Ø	
Postaviti kontejnere za odvojeno prikupljanje otpada	Općina, KJKP „Rad“, nadležno ministarstvo KS	12 mjeseci	30.000	Kantonalni budžet, KJKP „Rad“	

TEMATSKA OBLAST: BIODIVERZITET, KULTURNO-HISTORIJSKO I PRIRODNO NASLIJEĐE

Problem: Ugroženost ekosistema - habitata					
AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI	
Cilj: Spašavanje i očuvanje ekosistema					
Pokretanje inicijative za zaštitu Mrtvaje u Ljubnicima	Općina	3 mjeseca	Ø	Ø	
Pokretanje inicijative za zaštitu kanjona Misoče sa područjem istočno od rijeke Misoče (Dernek, Nabožić)	Općina	3 mjeseca	Ø	Ø	
Pokretanje inicijative za zaštitu Podlipnika – Ozren između rijeka Blatnice i Rače	Općina	3 mjeseca	Ø	Ø	
Zabraniti rad kamenoloma u Misoči i Gajevima	Općina i nadležno ministarstvo FBiH	6 mjeseci	Ø	Ø	
Inicirati pribavljanje okolišne dozvole za Megati	Nadležna služba Općine	3 mjeseca	Ø	Ø	
Inicirati veći inspekcijski nadzor farme Mujanovići u Kadarčićima	Općina	3 mjeseca	Ø	Ø	
Očistiti ušća svih potoka (obezbijediti prohod vode i vodnih	Općina, NVO, omladina	Kontinuirano	15.000 / god.	Općinski i kantonalni budžet,	

životinjskih vrsta)				donacije
---------------------	--	--	--	----------

TEMATSKA OBLAST: BIODIVERZITET, KULTURNO-HISTORIJSKO I PRIRODNO NASLIJEDE

Problem: Ugroženost i nedovoljna zaštita biljnih i životinjskih vrsta, kao i ljekovitog bilja i glijiva

AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Spašavanje i očuvanje biljnih i životinjskih vrsta, ljekovitog bilja i glijiva				
Obnoviti sađenje svih identificiranih vrsta drveća i voća koje nestaju ili su pri istrebljenju	Općina, Sarajevo šume	Kontinuirano	10.000 / god.	Općinski budžet, sarajevo šume, donacije
Propisom regulisati ograničeno branje glijiva i ljekovitog bilja	Općina, Sarajevo šume	6 mjeseci	Ø	Ø
Propisom regulisati lov i ribolov	Općina, Sarajevo šume, Lovачko društvo „Zec“ Srednje	6 mjeseci	Ø	Ø
Izvršiti poribljavanje i vraćanje vrsta riba i drugih vodenih životinja koji su identifikovani kao nestajuće u rijekama Misoča, Ljubina, Blatnica i Rača	Općina, ribarska udruženja	Kontinuirano	10.000 / god.	Općinski budžet, ribarska udruženja, donacije
U šumska područja naseliti identifikovanu visoku divljač, sitnu divljač i divlju perad koja je u nestajanju	Općina, lovačka društva, Sarajevo šume	Kontinuirano	10.000 / god.	Općinski budžet, lovačka društva, donacije
Podsticati otvaranje ribogojilišta	Općina, NVO, građani	Kontinuirano	Naknadno će se utvrditi	Donacije, vlastito učešće biznismena
Podsticati uspostavljanje farmi	Općina, NVO, građani	Kontinuirano	Naknadno će se utvrditi	Donacije, vlastito učešće

jelena, nojeva i ergele bosanskih konja									biznismena
Inicirati izradu Crvene knjige	Općina		3 mjeseca			Ø			Ø

TEMATSKA OBLAST: BIODIVERZITET, KULTURNO-HISTORIJSKO I PRIRODNO NASLIJEDE

Problem: Ugroženost i nezaštićenost prirodnog i kulturno-historijskog naslijeđa

AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Zaštita i dovođenje u funkciju prirodnog i kulturno-historijskog naslijeđa				
Evidentirati kulturno-historijske spomenike na području Općine	Općina, Kantonalni zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa,	3 - 6 mjeseci	Ø	Ø
Demiriranje i uređenje prilaza Starom gradu Dubrovniku	Općina, Ministarstvo za prostorno uređenje i zaštitu okoliša KS, Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, BiH MAC	12 mjeseci	100.000	Donacije
Inicirati konzervaciju Starog grada Dubrovnika	Nadležna služba Općine	3 mjeseca	Ø	Ø
Inicirati zaštitu i restauraciju svih nekropola na području Općine	Nadležna služba Općine	3 mjeseca	Ø	Ø
Sistemske riješiti upravljanje i održavanje nekropola na području Općine	Općina	12 mjeseci	Ø	Ø
Kartografski urediti i na terenu markirati karavanske puteve	Općina, planinarska društva	6 mjeseci	3.000	Općinski budžet

TEMATSKA OBLAST: UPRAVLJANJE PROSTOROM

Problem: Bespravna izgradnja

AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Zaustaviti bespravnu izgradnju provođenjem zakonske regulative				
Zaustaviti bespravne priključke na elektro i vodovodnu mrežu, odnosno priključke objekata na infrastrukturu bez odobrenja za građenje	JP Elektroistribucija Sarajevo JKP „Vodostan“ Ilijaš Inspekcijске službe Kantona i Općine, Općina Ilijaš	3 mjeseca	Ø	Ø
Odmah rušiti sve objekte čija izgradnja započne bez odobrenja za izgradnju	Građevinski inspektor Općine KJKP „Rad“	Kontinuirano	5.000 - 10.000 po objektu	Općinski i kantonalni budžet
Inicirati pojednostavljenje procedure oko izdavanje Odobrenja za izgradnju i urbanističke saglasnosti, donošenjem jednog rješenja	Nadležna služba Općine	3 mjeseca	Ø	Ø
Uputiti pismeni prijedlog prema nadležnom Ministarstvu i Vladi Kantona da se Odluke o legalizaciji više ne donose	Nadležna služba Općine	3 mjeseca	Ø	Ø
Uticati na svijest građana da prije kupovine parcela zemljišta i samog cijepanja izvrše provjeru kod nadležne Službe Općine o	Nadležne službe Općine, sredstva informisanja, mjesne zajednice	Kontinuirano	Ø	Ø

<p> mogućnosti izgradnje na predmetnom lokalitetu</p>				
---	--	--	--	--

TEMATSKA OBLAST: UPRAVLJANJE PROSTOROM

Problem: Neracionalno korištenje prostora

AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Omogućiti održiv povratak sa akcentom na ruralna područja Općine				
Regulisanje javnog prevoza na cijelom području Općine, posebno na ruralnom dijelu Općine	Nadležno ministarstvo Kantona, Nadležna služba Općine, Javna preduzeća za prevoz	6 mjeseci	Ø	Ø
Organizovanje zadruge za otkup poljoprivrednih proizvođača, šumskih plodova i bilja	Nadležno ministarstvo Kantona, Nadležna služba Općine, mjesne zajednice	12 mjeseci	10.000	Općinski i kantonalni budžet
Edukacija građana ruralnog dijela Općine za razvoj seoskog turizma	Nadležna služba Općine, Turistički savez Kantona i turističke agencije, ekološka udruženja, privredna udruženja, sredstva informisanja	Kontinuirano	20.000 / god.	Općinski i kantonalni budžet, građani
Uspostavljanje mini farmi u ruralnom dijelu Općine	Nadležno ministarstvo Kantona, nadležna služba Općine, UNDP, građani	6 mjeseci	60.000	UNDP, Općinski i kantonalni budžet, sredstva građana

Cilj: Poboljšati uvjete življenja standardizacijom područja

Rekonstrukcija lokalnih puteva u postojećim naseljenim mjestima i izgradnja saobraćajnica novonastalih naseljenih mjesta	Direkcija za ceste Kantona, nadležna služba Općine, Izvođač radova	5 - 8 godina	1.000.000 / god.	Općinski budžet, Direkcija za ceste KS, samodoprinosi građana, donatorska sredstva, povoljni
--	--	--------------	------------------	--

Izgradnja fekalne kanalizacije za postojeća naselja, novonastala naseljena mjesta i izgradnja glavnog kolektora sa prečištačem	Nadležna služba Općine, izvođač radova	do 10 godina	500. 000 – 700.000 / god.	Općinski i kantonalni budžet, sredstva građana, donatori, povoljni krediti
Obezbeđenje sanitarno-higijenskih uslova naseljenih mjesta postavljanjem kontejnera u naseljima koji nisu obezbjeđena istim	Nadležna služba Općine, KJKP „Rad“	do 10 godina	10. 000 / god.	Općinski i kantonalni budžet
Rekonstrukcija multimedijalne sale Srednje - centar sela	Nadležna služba Općine, Preduzeće za izvođenje radova	12 mjeseci	35. 000	UNDP, općinski i kantonalni budžet
Organizovanje kulturnih i sportskih aktivnosti u ruralnom dijelu Općine	Nadležna služba Općine, Sportska udruženja i kulturna društva, omladina	Kontinuirano	5. 000 / god.	Budžet Kantona, budžet Općine, sredstva od prodaje ulaznica, donatori
Izgradnja javne rasvjete naseljenih mjesta i sela	Zavod za izgradnju Kantona Sarajevo, Nadležna služba Općine, Izvođač radova	do 10 god	100. 000 / god.	Općinski i kantonalni budžet
Problem: Zastarjela planska dokumentacija				
AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Regulisati bržu izmjenu planova, kao i realizaciju provedbenih planova na terenu				
Izmjena postojećih i izrada novih provedbenih planova za Općinu	Nadležna služba Općine, Zavod za planiranje razvoja Kantona Sarajevo	Kontinuirano	50.000 - 70. 000 / god.	Općinski i kantonalni budžet
Izrada programa uređenja zemljišta za lokalitete koji se namjeravaju	Nadležna služba Općine, Zavod za izgradnju Kantona Sarajevo	do 10 godina	5.000 – 10.000 po programu uređenja	Općinski i kantonalni budžet

privesti krajnjoj namjeni				
Otkup zemljišta i minimalno uređenje infrastrukture	Nadležna služba Općine, Zavod za izgradnju Kantona Sarajevo	Kontinuirano	300.000 - 500.000 po programu za uređenje	Općinski i kantonalni budžet

TEMATSKA OBLAST: PRIVREDA I OKOLIŠ

Problem: Nedovoljna poljoprivredna proizvodnja

AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSJSKI IZVORI
Cilj: Kvalitetnija proizvodnja i u većoj količini				
Veća kontrola kvaliteta sirovina i proizvoda	Nadležna služba Općine, resorna ministarstva Inspeksijske službe	Kontinuirano	5.000	Općinski i kantonalni budžet
Potica j i stimuliranje proizvodnje	Općina, Kanton, FBiH	Kontinuirano	1.000.000	Općinski, kantonalni, entitetski budžet
Edukacija seoskog stanovništva na temu proizvodnje kvalitetnijih proizvoda	Općina, resorna ministarstva	Kontinuirano	10.000 /god.	Općinski i kantonalni budžet
Cilj: Veća konkurentnost na tržištu				
Maksimalno poboljšanje kvaliteta proizvoda	Proizvođači, inspeksijske službe, relevantni zavodi	Kontinuirano	Sredstva će se naknadno utvrditi	Proizvođači, općinski i kantonalni budžet
Veća distribucija proizvoda i osvajanje tržišta	Proizvođači, Općina	Kontinuirano	Sredstva će se naknadno utvrditi	Krediti
Cilj: Povećanje lokalnog budžeta i veća uposlenost				
Podspješivanje veće proizvodnje	Općina, Kanton, Poljoprivredni proizvođači	Kontinuirano	Sredstva će se naknadno utvrditi	Proizvođači, općinski i kantonalni budžet

Povećanje subjekata (zadruga) poljoprivredne proizvodnje i zapošljavanje	Općina, Kanton Poljoprivredni proizvođači	Kontinuirano	Sredstva će se naknadno utvrditi	Poljoprivredni proizvođači
TEMATSKA OBLAST: PRIVREDA I OKOLIŠ				
Problem: Uvoz stoke, mesa i mesnih proizvoda				
AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Izrada Strategije razvoja stočarstva				
Anketiranje stanovništva Općine po pitanju razvoja stočarstva	Nadležna služba Općine	1 - 2 godine	20.000	Općinski i kantonalni budžet
Angažovanje nadležnih institucija i stručnjaka i izrada Strategije razvoja stočarstva	Nadležna služba Općine	1 - 2 godine	10.000	Općinski i kantonalni budžet
Implementacija Strategije	Općina, Kanton	1 - 2 godine	1.000.000	Općinski, kantonalni, entitetski i državni budžet, donacije
Cilj: Otvaranje mini pogona za preradu mesa i mesnih proizvoda u ruralnim područjima				
Poboljšanje postojeće putne mreže	Općina, Ministarstvo prometa i komunikacija KS	Kontinuirano	do 100.000 / god.	Općinski i kantonalni budžet, donacije
Poboljšanje higijensko-zdravstvenih uslova za uzgoj i proizvodnju	Općina, Ministarstvo privrede KS, Ministarstvo zdravstva KS, Veterinarska služba KS, Veterinarski fakultet	Kontinuirano	50.000 / god.	Općinski budžet, donacije
Edukacija stanovništva	Općina	Kontinuirano	5.000 / god.	Općinski i kantonalni budžet

Prezentacija domaćih proizvoda u svrhu iznalaženja tržišta za plasman robe	Općina, Ministarstvo privrede KS, resorna ministarstva FBiH, mesna industrija	Kontinuirano	do 10.000 /god.	Općinski, kantonalni, entitetski i državni budžet
Siguran otkup proizvoda baziran na kvalitetu	Mesna industrija	Kontinuirano	Ø	Ø

TEMATSKA OBLAST: PRIVREDA I OKOLIŠ

Problem: Nepostojanje certifikacije stoke

AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Certifikacija stoke u skladu sa EU standardima				
Evidentiranje postojećeg stočnog fonda i zdravstvenog stanja stočnog fonda	Nadležna služba Općine, Veterinarska ambulanta Ilijaš	12 mjeseci	Ø	Ø
Uzgoj zdrave stoke u vlastitim domaćinstvima i proširivanje zdravog stočnog fonda	Poljoprivrednici	Kontinuirano	do 100.000 / god.	Općinski budžet

Problem: Neiskorištavanje nusprodukata iz drvne, hemijske i metalne industrije

AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Plansko prikupljanje i iskorištavanje nusprodukata u skladu sa EU standardima				
Evidentiranje proizvođača u industriji	Nadležna služba Općine	6 mjeseci	Ø	Ø
Inicirati donošenje podzakonskih akata za iskorištavanje nusprodukata	Nadležna služba Općine	3 mjeseca	Ø	Ø

Inicirati izradu godišnjeg programa za iskorištavanje nusprodukata	Općina, Kanton	10 mjeseci	Ø	Ø
--	----------------	------------	---	---

TEMATSKA OBLAST: PRIVREDA I OKOLIŠ

Problem: Nedovoljno iskorišteni turistički potencijali

AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Unaprijediti turističku ponudu				
Otvoriti biro Kantonalne turističke zajednice	Općina	3 mjeseca	50.000	Općinski i kantonalni budžet
Sagledati turističke potencijale	Općina, Biro kantonalne turističke zajednice	1 – 2 godine	Ø	Ø
Izvršiti deminiranje terena predviđenog za turističku ponudu	Općina, MAC BiH, deminerska organizacija	Kontinuirano	Utvrdit će se naknadno	Općinski, kantonalni, entitetski i državni budžet, donacije, turistička zajednica
Obnoviti i restaurirati devastirane prirodne, kulturno-historijske vrijednosti i vrijednosti graditeljskog naslijeđa	Općina, Kanton, Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika	1 – 2 godine	400.000	Općinski, kantonalni, entitetski i državni budžet, donacije
Obilježiti lokalitete i pojedinačne objekte definirane kao turističke atrakcije	Nadležne službe Općine	1 – 2 godine	50.000	Općinski i kantonalni budžet, donacije

Urediti prilaze potencijalnim turističkim mjestima	Nadležna služba Općine	1 – 3 godine	300.000	Općinski i kantonalni budžet, donacije
Promocija turističkih potencijala	Općina, Biro kantonalne turističke zajednice	Kontinuirano	5 – 10.000 / god.	Općinski budžet, sredstva od turističke ponude, donacije
Edukacija potencijalnih ponuđača usluga	Općina, Biro kantonalne turističke zajednice	Kontinuirano	20.000 / god.	Općinski, kantonalni, entitetski i državni budžet

TEMATSKA OBLAST: PRIVREDA I OKOLIŠ

Problem: Zastarjele i neuređene saobraćajnice

AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Rekonstrukcija i modernizacija postojećih saobraćajnica				
Izraditi projektne dokumentacije za rekonstrukciju i modernizaciju saobraćajnica	Općina, Ministarstvo prometa i komunikacija KS, Direkcija za ceste KS, projektantska kuća	Utvrđit će se naknadno	Utvrđit će se naknadno	Općinski i kantonalni budžet
Odabrati izvođača radova	Općina	1 - 2 godine	Utvrđit će se naknadno	Općinski budžet
Provođenje radova i nadzor	Općina, Kanton, izvođač radova	1 - 2 godine	Utvrđit će se na osnovu projektne dokumentacije	Općinski i kantonalni budžet, krediti
Redovno održavanje saobraćajnica	Općina, Direkcija za ceste KS	Kontinuirano	100.000 / god.	Općinski i kantonalni budžet

--	--	--	--	--	--

TEMATSKA OBLAST: SOCIJALNA PROBLEMATIKA I ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Problem: Pad nataliteta

AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Stimulacija povećanja nataliteta				
Veće upošljavanje mladih	Zavod za zapošljavanje, Privatna i društvena preduzeća	Kontinuirano	Ø	Ø
Veća izdavanja za mlade bračne parove i njihovu djecu (dječiji doplatak, subvencije, participacije, itd.)	Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice KS, Centar za socijalni rad, Nadležna služba Općine	Kontinuirano	1.500.000 /god.	Kantonalni, federalni i državni budžet

Problem: Nedovoljna uposlenost

AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Poboljšanje socio-ekonomske situacije putem otvaranja srednjih i malih prduzeća				
Sagledavanje broja i strukture nezaposlenog stanovništva i objektivnih mogućnosti za otvaranje	Općinska služba za privredu, Biro za zapošljavanje	3 - 6 mjeseci	Ø	Ø

srednjih i malih prduzeća					
Organiziranje sastanka sa potencijalnim investitorima	Općinska služba za privredu i služba za socijalna pitanja	do 12 mjeseci	5.000	Općinski budžet	
Brže rješavanje zahtjeva potencijalnih investitora	Nadležne službe Općine	Kontinuirano	Ø	Ø	

TEMATSKA OBLAST: SOCIJALNA PROBLEMATIKA I ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Problem: Nedovoljna edukacija i nivo svijesti građana u oblasti okoliša

AKTIVNOST	NOSILAC AKTIVNOSTI	VREMENSKI ROK	POTREBNA FINANSIJSKA SREDSTVA (KM)	MOGUĆI FINANSIJSKI IZVORI
Cilj: Podići nivo svijesti građana u oblasti okoliša				
Određivanje interesnih grupa za edukaciju	Općinska služba za društvene djelatnosti, mjesne zajednice, građani	3 - 6 mjeseci	Ø	Ø
Izrada edukativnih programa i njihovo provođenje (radionice, okrugli stolovi, brošure, javne tribine, TV i radio emisije, itd.)	Općinska služba za društvene djelatnosti, udruženja građana	Kontinuirano	10.000 / god.	Općinski budžet, donacije, NVO-i

6. IMPLEMENTACIJA LEAP-a

Osnovni preduvjet za uspješnu implementaciju LEAP-a, kao jednog od najznačajnijih razvojno-planskih dokumenata strateškog djelovanja u oblasti okoliša, jeste uspostavljanje jasne institucionalne organizacije za provedbu aktivnosti koje su predviđene LEAP-om, zasnovane na kvalitetnom informaciono-komunikacijskom sistemu i profesionalno obučanim kadrovima. Efikasna institucionalna organiziranost treba osigurati mogućnost stalnog unapređivanja LEAP-a, te redovno informiranje različitih interesnih grupa.

Bitan preduvjet za implementaciju LEAP-a jeste uspostavljanje Odbora za provođenje LEAP-a čiji su zadaci slijedeći:

- priprema dinamičkog plana implementacije LEAP-a sa jasno definiranim učesnicima, nadležnostima i tokovima;
- osiguranje komunikacije i saradnje između učesnika u procesu provođenja aktivnosti LEAP-a;
- pomoć pri uključivanju građana i ostalih subjekata bitnih za realizaciju LEAP-a;
- informiranje, prezentacija i promocija LEAP projekata;
- analiza završenih aktivnosti i projekata;
- osiguravanje unapređivanja i dopunjavanja LEAP-a.

Obzirom da će se određene aktivnosti provoditi na višim nivoima vlasti, potrebno je ostvariti dobru saradnju sa organima uprave nadležnim za pitanja okoliša na tim nivoima.

Imajući u vidu da je LEAP «otvoren» dokument koji podliježe izmjenama i dopunama, potrebno je održavati redovnu komunikaciju i saradnju između učesnika u procesu provođenja aktivnosti definiranih LEAP-om (predstavnicima lokalne vlasti, privrednog sektora, obrazovnih, zdravstvenih i drugih institucija, NVO sektora, medija i mjesnih zajednica, te građana).

Kako bi provođenje LEAP-a bilo što uspješnije, potrebno je organizirati nadzor koji podrazumijeva proces stalnog praćenja, analiziranja i sumiranja rezultata provedbe LEAP-a, te redovno izvještavanje svih zainteresiranih strana.

